

אשיחה בהקד

פְּרִשֶׁת תְּרוּמָה

שיחות מפי
הרב אורן נזרית שליט"א

פְּוִנָה בְּצַדִּיקָה וּמַעֲשֵׂר כְּסָפִים

בהלכה

לעילוי נשמת מרת אימי המזוככת ביסורים
הכ"מ ארלט חנה ע"ה בת פרחיה תחי'
שנלב"ע י"ב כסלו התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

שְׁעוֹר לְפָרֶשֶׁת תְּרוּמָה

כּוֹנֵה בְּצִדְקָה וּמַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים

ובְּעֵקֶרֶי הַד"ט כָּתַב לְהַתִּיר. וּבְסוֹף דְּבָרָיו צִיֵּן לְכַמָּה סְפָרִים, וְרִמְזוּ לְדַבְרֵי הַרְמ"א בְּיו"ד סי' יט שְׁמַתָּר לְשַׁחֵט בְּמָקוֹם מְטָנָף וַיִּבְרַךְ בַּחוּץ. וְכָתַב שְׁלֵעֲנֵן סְפִירַת הָעֵמֹר יִסְפֹּר בְּלֹא בְרָכָה כְּדִי שְׁלֹא יֵאָבֵד הַמְצָוָה לְגַמְרֵי בְּשָׂרָה לִילוּת כְּשֵׁיִצֵּא לְחִפְשֵׁי מִבֵּית הָאֲסוּרִים, וְכֵן פָּסַק בְּסִפְרוֹ מוֹעֵד לְכָל חַי (סי' ה' אות ו').

אוּלָּם, הָעִיר עָלְיוֹ בְּשׁו"ת יִבִיעַ אָמַר (ח"ו יו"ד סי' כט) דְּבִעֵקֶר מַה שְׁרָצָה לְהַשׁוּת דִּין נְתִינָת צִדְקָה לְשָׂרָה מְצוּוֹת, לְכַאוּרָה יֵשׁ לְחִלְקֵי בֵינֵיהֶם, מִשׁוּם שְׁלֹא מְצָאָה הַקְּפִידָה מְקוֹם לְנוּחַ בְּעֵשִׂית מְצוּוֹה בְּמָקוֹם מְטָנָף, אֲלֵא מִשׁוּם שְׁמִצּוֹת צְרִיכוֹת כּוֹנֵה, וְאִי אֶפְשָׁר לְכוֹן בְּמָקוֹם מְטָנָף, דְּהוּי לִיהַ מְהֵרָה בְּדַבְרֵי תוֹרָה בְּמִקְוֹמוֹת הַמְטָנָפִים. אֲבָל מְצוּוֹת צִדְקָה שְׂאִין צְרִירֵי כּוֹנֵה, שֶׁהִכַּל תְּלוּי בְּהִנְאֻת הָעֵנִי, מַה אֲכַפֵּת תּוֹ לְעֵנִי אִם הַנּוֹתָן כּוֹן לְשֵׁם מְצוּוֹה אוֹ לֹא, וְלָכֵן דּוֹדָאֵי לֹא בְּעֵי כּוֹנֵה, שְׂרִי לְעִשׂוֹתָהּ בְּמִבּוֹאוֹת הַמְטָנָפִים.

וְצִיֵּן לְדַבְרֵי מַהֲר"ש לְנֶדָא בְּס' אֶהֱבֵת צִיּוֹן (דְּרוֹשׁ י' דט"ז סע"ד) שֶׁכָּתַב שְׁבַעֲשִׁית צִדְקָה הַמַּעֲשָׂה בְּעֵצְמוֹ מוֹעִיל אִף בְּלִי מַחְשְׁבַת מְצוּוֹה, וְכִמּוֹ שְׁמִבְאָר בְּגִמְרָא (ר"ה ד) הָאוּמֵר סִלַּע זֹו לְצִדְקָה עַל מְנַת שְׁיַחֲיָה בְּנֵי הָרִי זֶה צִדִּיק גְּמוּר. וְהִבִּיא מִשֵּׁם אָבִיו בְּעַל 'נוֹדַע בִּיהוּדָה' ז"ל, הַטַּעַם לְמַה שְׁבִכָּל הַמְצוּוֹת צְרִירֵי לְעִשׂוֹת הַמְצוּוֹה לְשֵׁם שְׁמִים וְלֹא עַל מְנַת לְקַבֵּל פְּרָס, מַה שְׂאִין כּוֹן בְּצִדְקָה, מִשׁוּם שְׁכָּל מְצוּוֹת ה' אִם אֵינוֹ עוֹשֶׂה לְשֵׁם מְצוּוֹה אִין בּוֹ מִמָּשׁ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלוּם, שְׁהָרִי אִם נָטַל לּוֹלֵב אוֹ הַנִּים תְּפִלִּין וְצִיצִית, לּוֹלֵא שֵׁישׁ בְּזֶה מְצוּוֹת הַבוּרָא יִתְבָּרַךְ שְׁצוֹנוֹ לְעִשׂוֹת כּוֹן, אִין בְּמַעֲשֵׂה זֶה שׁוּם תּוֹעֵלַת מִצַּד עֵצְמוֹ, וְרַק מִפְּנֵי

בְּסִיעֵתָא דְשִׁמְיָא, נִמְצָאִים אָנוּ בְּשָׁבוּעַ פְּרִשְׁתַּת תְּרוּמָה, הַפְּרָשָׁה פּוֹתַחַת בְּנִדְבַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְמֵת מִשְׁכַּן ה' (שְׁמוֹת כה, ב): "דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ תִקְחוּ אֶת תְּרוּמַתִּי", וְהִנֵּה עַל אִף שֶׁהַצּוּוֵי עוֹסֵק בְּנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן בְּשַׁעֲתוֹ, חִכְמָנוּ רָאוּ בּוֹ קְרִיָּאָה לְדוֹרוֹת, הַמוֹפְנִית לְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל נְדִיב לֵב, לְהוֹזִיל מְמוֹן מְכִיסוֹ לְמַעַן צְרִכֵי קְדוּשָׁה, תוֹרָה וְהַחֲזָקַת עֲנִיִּים.

עַל כֵּן, בְּשַׁעֲרוֹנוֹ זֶה נַעֲסֵק בְּעֵנִינִים הַנוֹגְעִים לְמְצוֹת הַצִּדְקָה וּמַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים, וְהַדִּינִים הַמְסַתְּעִים.

כּוֹנֵה 'לְשִׁמָּה' בְּצִדְקָה

נֶאֱמַר בַּתוֹרָה וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה, דְּקִדְקַר רִש"י שְׁלִכְאוּרָה הַמְלָה 'לִי' מִיִּתְרָת, וְהִנֵּה לוֹ לּוֹמֵר וַיִּקְחוּ תְרוּמָה, וְמַה בָּאָה לְהַשְׁמִיעֵנוּ? וּפְרָשׁ: לִי - לְשִׁמִּי. וְדַבְרֵי נּוֹתְנִים פֶּתַח לְהַבִּין שְׁמִצּוֹת הַצִּדְקָה בְּעֵי כּוֹנֵה לְשִׁמָּה, וְהַנּוֹתָן צִדְקָה לְלֹא כּוֹנֵה לְשֵׁם קִיּוּם מְצוּוֹה - לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבָה.

הַתִּיַחְסוֹת לְנִדּוֹן זֶה מְצִינוּ בְּפּוֹסְקִים, דְּהִנֵּה נִשְׂאָל הַגָּאוֹן מַהֲר"ח פְּלֶאָג"י בְּשׁו"ת לֵב חַיִּים ח"ב (סי' קעג) אִם מִתָּר לִיתֵן צִדְקָה בְּמָקוֹם מְטָנָף. וְכָתַב שְׁדוֹן בְּעֵנֵן זֶה הַגָּאוֹן חִיד"א בְּס' טוֹב עֵין בְּשֵׁם גְּדוֹל אַחַד, גְּבִי יִשְׂרָאֵל חַבּוּשׁ בְּבֵית אֲסוּרִים, וְהַמְקוֹם מְטָנָף בְּאִפְּן שְׁבּוּדָאֵי אֲסוּר לְהַתְּפַלֵּל וּלְבָרַךְ שֵׁם אֲפִלוּ בְּהִרְהוּר, הָאִם יְכוּל לְקַיֵּם מְצוּוֹה בְּמַעֲשֵׂה בְּלִי שׁוּם הִרְהוּר, כְּגוֹן אִם יוֹשִׁיטוֹ לוֹ דְּרָךְ חִלּוֹן צַר לּוֹלֵב וְאֶתְרוּג, אִם יְכוּל לְטַלֵּם בְּיָדוֹ בְּאִפְּן שְׁיַעֲמִיד עַל עֵצְמוֹ שְׁלֹא לְהִרְהוּר עוֹד בְּזֶה, אוֹ דִּילְמָא גַּם מַעֲשֵׂה הַמְצוּוֹת אִין לְעִשׂוֹת כִּי אִם בְּמָקוֹם נָקִי, וְהִבִּיא רְאִיוֹת לְכָאֵן וּלְכָאֵן,

שְׂמִקִּים מִצּוֹת הַבּוֹרָא שְׂצוּנוּ לַעֲשׂוֹת כּוֹ, קִיּוֹם הַמִּצְוָה גּוֹרֵם חֲשִׁיבוֹת וַיִּקְרַ תְּפָאֶרֶת הַמַּעֲשֵׂה, לְפִיכָר אִם אִינוּ עוֹשֵׂה לְשֵׁם מִצְוָה אִין בּו מִמַּשׁ, אֲבָל בְּנִתְיַנֵּת צְדָקָה אִף שְׂאִין בּו מַחֲשֶׁבֶת מִצְוָה, מְכַל מְקוֹם הָרִי יֵשׁ תּוֹעֵלֶת לַעֲנִי בַעֲשִׂיתוֹ, שְׂאִין הַבְּדֵל אֲצֵל הָעֲנִי אִם הַגּוֹתוֹן עוֹשֵׂה צְדָקָה לְשִׁמָּה אוּ לֹא.

וְכֵן מוֹכַח מִדְּבָרֵי הַגָּאוֹן הַחִיד"א בְּס' פְּתַח עֵינַיִם (ב"ב י, ב) שֶׁבְּמִצּוֹת צְדָקָה לֹא בְּעֵינַיִן כּוֹנֵה בַעֲשִׂיתוֹ. וְעַיִן עוֹד בְּשׁו"ת הַרְדַּב"ז ח"ג (ס' תמא) שֶׁכָּתַב שֶׁבְּכָל הַמִּצּוֹת לֹא הֵתֵר לְנִסּוֹת אֶת ה', חוּץ מִצְדָקָה, (וְכַמְבָּאֵר בְּתַעֲנִית ט), וְהָאוֹמֵר סָלַע זֶה לְצְדָקָה עַל מְנַת שְׂיַחְיָה בְּנֵי הָרִי זֶה צְדִיק גָּמוֹר. וְטַעְמָא דְּמִלְתָּא מִשּׁוּם תְּקַנַּת עֲנִיִּים.

וְכֵן כָּתַב בְּשׁו"ת שְׁעָרֵי דְעָה (ח"א ס' נז) שֶׁבְּמִצּוֹת שְׂבִין אָדָם לְחַבְרוּ מְצִינוּ שְׂלֵא הַקְּפִידָה תּוֹרָה עַל כּוֹנֵה, וְאִפְלוּ לְמֵאֵן דְּאָמַר מִצּוֹת צְרִיכוֹת כּוֹנֵה, אִפְשָׁר שְׂזָה אִינוּ אֲלֵא בְּמִצּוֹת שְׂבִין אָדָם לְמְקוֹם, וְלָכֵן הָאוֹמֵר סָלַע זֶה לְצְדָקָה עַל מְנַת שְׂיַחְיָה בְּנֵי הָרִי זֶה צְדִיק גָּמוֹר. וְכֵן בְּכָל מִצּוֹת שְׂבִין אָדָם לְחַבְרוּ שְׁעַקְרוֹן מִפְּנֵי תְּקַנּוֹת הָעוֹלָם שְׂרָצָה הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ לְהִיטִיב לְבְרוּאֵיו לֹא אֲכַפֵּת לוֹ בְּכּוֹנֵת הָעוֹשֵׂה כָּלֵל. וְאִם כּוֹן אִף בְּמְקוֹם מְטוֹנָף אִפְשָׁר לְקַיֵּם מִצּוֹת צְדָקָה.

עַל כָּל פְּנִיִּים, אִתָּה הַרְאִיתָ לְדַעַת שְׂמִצּוֹת צְדָקָה אִינָה צְרִיכָה כּוֹנֵה לְשִׁמָּה, הוֹאִיל וְעַקְר הַמִּצְוָה מְקַבֵּלֶת בְּטוֹי בְּתוֹצְאָה, שֶׁהָעֲנִי נִהְנֶה מִן הַמְּמוֹן, וּמִמִּילָא אִין מִשְׁמַעוֹת לְכּוֹנֵה בְּכַהֲאֵי גּוֹנוֹא.

'פִּזֵּר נָתַן לְאֲבִיוֹנִים'...

וְעַל פִּי זֶה בְּאֵר מְרוֹן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן זִיע"א (שְׁעוּרֵי מְרוֹן הָרֵאשֶׁל"צ ח"א עמ' רצד) אֶת הַמְּסַפֵּר בְּמִדְרָשׁ (וִיק"ר פל"ד בְּתַרְגוּם לְלִשָּׁה"ק): רַבִּי טְרַפּוֹן עֲשִׂיר הָיָה, נָתַן בִּידֵי רַבִּי עֲקִיבָא סָךְ גָּדוֹל

שֶׁל דִּינָרִים, וְאָמַר לוֹ: קִנְיָה לָנוּ שְׂדֵה אַחַת, שְׂנַעֲסֵק בְּתוֹרָה וְנִתְפָּרְנָס מִמּוֹנָה. לְקַח רַבִּי עֲקִיבָא אֶת הַמְּעוֹת וְחִלְקֵם לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים וְעוֹסְקֵי תּוֹרָה. לְיָמִים, פָּגַשׁ רַבִּי טְרַפּוֹן בְּרַבִּי עֲקִיבָא, שָׂאל אוֹתוֹ: קִנִּיתָ לָנוּ אוֹתָהּ שְׂדֵה שְׂאִמְרָתִי לָךְ? הֲשִׁיב לוֹ: הֵן! אָמַר לוֹ רַבִּי טְרַפּוֹן: בָּא וְהִרְאֵה לִי אוֹתָם, לְקַחוּ וְהוֹלִיכוּ לְבֵית הַמְּדַרְשׁ, הִרְאֵה לוֹ אֶת הַתַּלְמִידִים יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בְּתוֹרָה, הִקְפִּיד רַבִּי טְרַפּוֹן וְאָמַר: וְכִי יֵשׁ אָדָם זוֹרֵק מְעוֹתָיו בְּחֻנָּם? פָּתַח רַבִּי עֲקִיבָא סֵפֶר תְּהִלִּים, וְקָרָא לוֹ הַפְּסוּק "פִּזֵּר נָתַן לְאֲבִיוֹנִים צְדָקָתוֹ עֲמַדַּת לְעַד", עָמַד רַבִּי טְרַפּוֹן וּנְשָׁקוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא, אָמַר לוֹ: אֲשֶׁרִיךְ רַבִּי וְתַלְמִידֵי.

וַיֵּשׁ לְהַבִּיּוֹ, וְכִי רַבִּי טְרַפּוֹן לֹא יָדַע מְקַרָּא זֶה? וּמָה הַתְּחַדָּשׁ לוֹ עֲתָה אַחַר הַמַּעֲשֵׂה?

אֲלֵא הַבְּאוּר בָּזָה עַל פִּי הַנַּ"ל, שֶׁהֲלֵא רַבִּי טְרַפּוֹן לֹא נָתַן אֶת הַמְּעוֹת לְשֵׁם צְדָקָה, אֲלֵא לְצַרְךָ קִנִּיתָ שְׂדֵה, עַל כֵּן חֲשַׁשׁ שֶׁהַפְּסִיד אֶת הַמִּצְוָה דְּקִימָא לוֹ מִצּוֹת צְרִיכוֹת כּוֹנֵה, נִמְצָא שְׂאֵבַד מְעוֹתָיו לְחֻנָּם. אֲבָל לְאַחַר שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא הִרְאֵה לוֹ אֶת הַפְּסוּק 'פִּזֵּר נָתַן לְאֲבִיוֹנִים' הַתְּבַרֵּר לוֹ עֲתָה שֶׁבְּצְדָקָה אִין צַרְךָ בְּכּוֹנֵה, שֶׁהָרִי לְשׁוֹן הַפְּסוּק 'פִּזֵּר' מוֹרָה שְׂאִף אָדָם שְׂאֵבְדוּ לוֹ מְעוֹת מְכִיסוֹ, וְהִזְדַּמְּנוּ עֲנֵי שְׂמִצָּא אֶת הַמִּצְיָאָה וְהִחְיָה בְּכֶסֶף זֶה אֶת בְּנֵי בֵיתוֹ - הָרִי זֶה נִחְשָׁב שֶׁבַעֵל הַמְּעוֹת קִיִּים מִצּוֹת צְדָקָה, אִף עַל פִּי שְׂלֵא הַתְּכּוּן לְכָךְ. וְלָכֵן לְכַשֶּׁהֲתַעֲמַק רַבִּי טְרַפּוֹן בְּמִשְׁמַעוֹת הַפְּסוּק, שְׂמַח שְׂזָכָה לְקִיִּים מִצְוָה בְּהַחֲזִקַּת עֲמַלֵי תּוֹרָה, אִף עַל פִּי שְׂלֵא הַתְּכּוּן.

אֲמָנָם בְּרוּר הַדְּבָר שְׂאִם אָדָם נוֹתֵן אֶת הַמְּעוֹת בְּכּוֹנֵה תְּחִלָּה לְשֵׁם צְדָקָה, בּוֹדָאֵי שְׂשִׁכְרוּ כְּפוּל וּמְכַפֵּל. וּבִפְרָט הַקַּמַּת הַמְּשִׁכּוֹן שֶׁהוּא מְקוֹם הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה, יֵשׁ לוֹמַר שְׂצַרְיָךְ לְצוּק בְּמַעֲשֵׂה הַנְּתִינָה תִּכּוֹן וְכּוֹנֵה לְשִׁמָּה - וְעַל זֶה רָמַז רַש"י בְּפְסוּק הַנַּ"ל "וַיִּקְחוּ לִי - לְשִׁמִּי", שְׂאִף עַל פִּי שְׂאִפְשָׁר לְקַיֵּם מִצּוֹת

תְּרוּמָה, שִׁירָאָה הַמְקַבֵּל צְדָקָה לְקַבֵּל אוֹתָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁלֹּא לְקַבֵּל הַצְדָקָה לְשֵׁם מוֹתְרוֹת ח"ו, רַק לְאֲשֶׁר מְצַטְרֵף לְהַחִיּוֹת נַפְשׁוֹ וּנְפִשׁוֹת בֵּיתוֹ כֹּל אֶחָד לְפִי אֲשֶׁר יֵאָוֶה וּנְכוּן לוֹ, וְדַבְרֵי פִי חֲכָם חֵן.

מְקוֹר חַיּוֹב 'מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים'

וְהִנֵּה מְכַלל מִצּוֹת צְדָקָה, הוּא נְתִינַת 'מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים', דְּהִינּוּ הַקְצָאת מַעֲשֵׂר מְרוֹחִיו לְצְדָקָה. עֲנִין זֶה מְקוֹרוֹ בַּמִּדְרָשׁ הַהֲלָכָה וּבַדְּבָרֵי הַרְאִשׁוֹנִים, וְהָאֲרִיכוֹ וְהַרְחִיבוֹ רַבּוֹתֵינוּ בְּזֶה. אִף מֶרֶן מוֹפֵת הַדּוֹר זִי"ע בְּשׁו"ת יְחִוֵּה דַעַת (ח"ג סִימָן עו) הָאֲרִיף בְּבִרְוֵר מְקוֹרוֹת הַהֲלָכָה וּגְדֻרְיָהּ, וְאֵלּוֹ דְּבָרָיו:

הִנֵּה מְקוֹר הַהֲלָכָה בְּעִנִּין מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים, מִבְּאֵר בַּתּוֹסְפוֹת תַּעֲנִית (ט' ע"א) בְּזוֹ הַלְשׁוֹן: "הִכִּי אֵיִתָּא בְּסַפְרֵי, עֲשֵׂר תַעֲשֵׂר אֶת כָּל תְּבוּאוֹת זְרַעַךְ, אִין לִי אֵלָא תְבוּאוֹה, פְּרַקְמְטִיָּא וְכָל שְׂאָר רְוּחִים מִנִּין? תְּלַמוּד לּוֹמַר 'אֶת כָּל'". כְּלוּמַר, שְׁמִיתוֹר הַלְשׁוֹן בְּתַבַּת כָּל, אֲנּוּ לְמַדִּים לְרַבּוֹת פְּרַקְמְטִיָּא וּשְׂאָר רְוּחִים. וְכֵן הוּא בְּהַגְהוֹת מְרַדְכִי (בְּבֵא בְתַרָּא פְּרַק א' סִימָן תְּרַנ"ט). וְכֵן כָּתַב בְּשׁו"ת הַתְּשִׁב"ץ חֶלֶק א' (סִימָן קמ"ד) בְּשֵׁם מְרַדְרֵשׁ תְּנַחוּמָא (פְּרַשְׁת רָאָה אוֹת י"ח). וְכֵן כָּתְבוּ בְּאוֹר זְרוּעַ חֶלֶק א' הַלְכוֹת צְדָקָה (סִימָן י"ג), וּבְסַפֵּר צִידָה לְדָרְךָ (דף ל"ז ע"ד). וּבְסַפֵּר תְּשִׁב"ץ קָטָן לְתַלְמִיד מַהֲר"ם מְרוֹטְנְבוּרְג (סִימָן תצ"ז) כָּתַב: יֵשׁ בַּמִּדְרָשׁ, עֲשֵׂר תַעֲשֵׂר, לְרַבּוֹת מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים.

זוֹ לְשׁוֹן מֶרֶן הַשְּׁלַחֵן עֲרוּף בִּירוּרָה דַּעָה (סִימָן רמ"ט סַעִיף א): וְשַׁעוֹר נְתִינַת צְדָקָה אִם יָדוֹ מִשְׁגָּת יִתֵּן כְּפִי צֶרֶף הַעֲנִיִּים, וְאִם אִין יָדוֹ מִשְׁגָּת כָּל כָּף, יִתֵּן עַד חֲמֵשׁ נְכֶסֶיו לְמַצָּוָה מִן הַמְּבַחֵר, וְאֶחָד מִעֲשָׂרָה הִיא מְדָה בִּינוֹנִית, פְּחוֹת מִכָּאן עֵין רַעָה. וְחֲמֵשׁ זֶה שְׂאֲמַרְנוּ, שְׁנָה רִאשׁוֹנָה מִן הַקְּרוֹן, מִכָּאן וְאֵילָף חֲמֵשׁ מִמָּה שְׁמֵרוּיַח בְּכָל שְׁנָה. וְלַעוֹלָם לֹא יִמְנַע אָדָם עֲצָמוֹ מִלְתֵּת שְׁלִישִׁית הַשְּׁקָל לְשְׁנָה,

צְדָקָה גַּם בְּלֹא כּוֹנֵה, מְכַל מְקוֹם נְתִינָה זוֹ רָאוּי לַעֲשׂוֹת בְּכּוֹנֵה.

וַיִּקְחוּ לִי - לְשִׁמִּי

וּבְסַפֵּר פָּנִים יְפוֹת בְּאֵר דְּבָרֵי רַש"י, בְּהַקְדָּם בְּאוֹר לְשׁוֹן הַפְּסוּק 'וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה', עַל דְּרָף שְׂאֲמָרוֹ חז"ל (תַּעֲנִית ט, א): עֲשֵׂר תַעֲשֵׂר עֲשֵׂר בְּשִׁבִיל שְׁתַּתַּעֲשֵׂר, מִמִּילָא כְּאֲשֶׁר אָדָם נוֹתֵן עֲבוּר ה' יִתְבָּרַךְ, הֲרִי לּוֹקַח לְחֻלְקוֹ בְּרַכָּה מְרַבָּה.

אֲמָנָם אֵיִתָּא בַּמִּדְרָשׁ (הִבְיָאוּ הַתּוֹסְפוֹת יו"ט דְּמָא פ"ג מ"ב) עֲשֵׂר תַעֲשֵׂר עֲשֵׂר בְּשִׁבִיל שְׁתַּתַּחֲסֵר, הִינּוּ שֶׁלֹּא תִהְיֶה הַכּוֹנֵה בְּנְתִינָה עַל מְנַת לְקַבֵּל פְּרָס, שֶׁה' יִתְבָּרַךְ יִשְׁלַם לוֹ בְּמִיטְב, שְׁבִיבָה מִפְּסִיד הַבְּרַכָּה, אֲבָל אִם כּוֹנֵנוֹ שְׁלָמָה לְשָׁמַיִם שְׁנוֹתָן צְדָקָה אִף אִם יַחֲסֵר מְמוֹנּוֹ, וְלֹא בְּשִׁבִיל קְבֻלַּת תְּשֻׁלוּמֵי שְׂכָר - אִזְ שְׂכָרוֹ כְּפִלֵי כְּפִלִים.

וַיֵּשׁ לְהַבִּין בְּזֶה דְּבָרֵי רַש"י "וַיִּקְחוּ לִי - לְשִׁמִּי", פְּרוּשׁ אֲמָנָם שְׂאֲמַרְתִּי שֶׁהַנְּתִינָה שְׁלָכְם הִיא בְּגִדְר לְקִיחָה מִפְּנֵי תּוֹסְפַת הַשְּׂכָר מְרַבָּה, אֲפִלוּ הִכִּי יִהְיֶה כּוֹנֵנְתְּכֶם בְּשַׁעַת נְתִינָה לְשִׁמִּי, וְלֹא עַל מְנַת לְקַבֵּל פְּרָס.

עוֹד כָּתַב בְּסַפֵּר 'תְּשׁוּאוֹת חו' (לְצַדִּיק רַבִּי גְדַלְיָהוּ מְלִינִיץ זע"א): שְׁמַעְתִּי מִפִּי מוֹהַר"ש קְאֲמִינְקֵר ז"ל, שְׂאֲמַר לְפָנַי הַבַּעַל שֵׁם טוֹב ז"ל בְּאוֹר עַל פְּרוּשׁ רַש"י, עַל פִּי הַקְדָּמָה שְׁקַבֵּל מְמוֹנּוֹ, שְׁנוֹתֵינָת הַצְדָקָה עוֹלָה יָפָה אֲפִלוּ כְּשֵׁאִין נוֹתֵנִין לְשֵׁם שָׁמַיִם, כִּי טָרָם הַכֹּל נִזּוֹן הָעֲנִי וּמַחֲיָה אֶת נַפְשׁוֹ בַצְדָקָה. וּבְאֵר שְׁזָהוּ מַה שְׁפָרַשׁ רַש"י ז"ל, שֶׁהַקְּשָׁה לוֹ דְּהִכִּי הוּא לְמַקְרָא לּוֹמַר 'וַיִּתְּנוּ לִי תְרוּמָה', אֵלָא שְׁמַלַת 'לִי' מוֹרָה עַל 'לְשִׁמִּי', וְשׁוֹב לֹא יְכוּל לְמַכְתֵּב 'וַיִּתְּנוּ לִי תְרוּמָה', דְּבִאֲמַת נְתִינַת הַצְדָקָה יְכוּלָה לְהִיּוֹת אֲפִלוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, רַק שְׁכִינּוֹ שְׁכֵן הַדְּבָר, שֶׁהִתֵּר לִיתֵן צְדָקָה אֲפִלוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, עַל כָּל פָּנִים 'וַיִּקְחוּ לִי

וְכָל הַנּוֹתֵן פְּחוֹת מִזֶּה לֹא קִיָּם מִצְוֹת צְדָקָה. וּמְקוֹר דְּבָרָיו מִהֶרֶמְב"ם (מִתְנֵוֹת עֲנִיִּים ז, ה).

אֲמַנָּם הַב"ח (יֹרֵה דְעָה ס"ס ש"א) כְּתַב, שְׁמַעְשֵׁר כֶּסֶפִּים אֵינוֹ לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מִדְרָבָּנּוּ, וְתַמָּה עָלָיו חֲתָנוּ הַט"ז (שֵׁם ס"ק ל"ב), שֶׁהָרִי בְשִׁלְחוֹן עָרוֹף סִימָן רמ"ט) מְבַאֵר, שֶׁהוּא חִיּוֹב גָּמוּר. וְכֵן תַּמָּה עַל הַב"ח בְּשׁו"ת שְׁעַר אֶפְרַיִם (סִימָן פ"ד) מֵהַסְפָּרִי הַנ"ל, שְׁמַתְבָּאֵר שֵׁישׁ עַל כָּל פָּנִים אֲסַמְכְתָּא מֵהַמְקָרָא לְמַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים. וְכֵן הַשִּׁיג עַל הַב"ח בְּזֶה הַגָּאוֹן רַבִּי דָּוִד אוֹפְנֵהִים בְּשׁו"ת נִשְׂאֵל דָּוִד (חֲלֵק יֹרֵה דְעָה סִימָן כ"ג), שְׁנַעְלַם מִמֶּנּוּ מַה שְׁכַתְּבוּ הַתּוֹסְפוֹת (תַּעֲנִית ט' ע"א) מֵהַסְפָּרִי הַנ"ל, וְאַפְלוּ אִם נֹאמַר שְׁדַבְרֵי הַסְפָּרִי אֲסַמְכְתָּא בְּעֵלְמָא הִיא, וְאִין דִּין מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים אֲלֵא מִדְרָבָּנּוּ, עַדִּין קֶשֶׁה עַל הַב"ח, שְׁכַתְּבֵי שְׁאִינוּ אֲפְלוּ מִדְרָבָּנּוּ. וְעוֹד שְׁכַדְבְּרֵי הַסְפָּרִי מְפָרֵשׁ גַּם בְּמַדְרָשׁ תְּנַחֲוּמָא וּבִילְקוּט שְׁמַעוֹנִי (פְּרָשַׁת רֵאָה).

אוֹלָם בְּשׁו"ת שְׁבוֹת יַעֲקֹב חֲלֵק ב' (סִימָן פ"ה) הַשִּׁיב עַל דְּבָרֵי גִיסוֹ הַגַּר"ד אוֹפְנֵהִים הַנ"ל, שְׁאִין דְּבָרָיו מְכַרְחִים כָּל כָּף, שְׁאַפְשֵׁר שְׁלֹא חֵשׁ הַב"ח לָזֶה, הוֹאִיל וְדַבְרֵי הַסְפָּרִי לֹא הוּבְאוּ בְש"ס שְׁלֵנוּ. וְכֵן מִשְׁמַעוֹת גְּדוּלֵי הַפּוֹסְקִים הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁהַשְּׂמִיטוֹ דִּין מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים לְעַנְיִים בְּזִמְנֵי הַזֶּה, מִשְׁמַע שְׁאִין שׁוּם חִיּוֹב מְדִינָא אֲפְלוּ מִדְרָבָּנּוּ לְתַת מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים, וְגַם הֶרֶמְב"ם וְהַשְּׁלַחוֹן עָרוֹף שֶׁהִזְכִּירוּ לְתַת מַעֲשֵׂר בְּמִדָּה בִּינוּנִית, סִימָן שְׁעַל כָּל פָּנִים לֹא יִמְנַע אָדָם מִלְתַּת שְׁלִישִׁית הַשְּׁקָל לְשָׁנָה, מִשְׁמַע שְׁאִין הַמַּעֲשֵׂר חוֹבָה מִן הַדִּין. וְהָרִי אָף מַעֲשֵׂר עֲנִי בְּתוֹבָאָה וּבִפְרוֹת אֵינוֹ נוֹהֵג אֲלֵא בְּשָׁנָה שְׁלִישִׁית וְשִׁשִׁית, וּמַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים יִהְיֶה חֲמוּר יוֹתֵר, שֶׁיִּהְיֶה צָרִיךְ לְתַת מִמֶּה שְׁחַנְנוּ ה' בְּאֶפֶן תְּמִידִי. וְהָרִי כָּל דִּתְקוֹן רַבָּנָן כְּעִין דְּאוּרִיתָא תְּקוֹן, אֲלֵא וְדָאִי שְׁאִין זֶה חִיּוֹב אֲפְלוּ מִדְרָבָּנּוּ, וְלָכֵן לֹא נִהְגוּ בְּזֶה בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת.

וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה כְּתַב בְּשׁו"ת חוֹת יֵאִיר (סִימָן רכ"ד) לְהַשִּׁיב עַל דְּבָרֵי הַגַּר"ד אוֹפְנֵהִים הַנ"ל,

זֶה תִּכְּן דְּבָרָיו: וְאִנִּי אוֹמֵר כִּי אֲפָשֵׁר שְׁלֹא חֵשׁ הַב"ח לָזֶה מִפְּנֵי שְׁלֹא נִזְכַּר דִּין מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים בְּש"ס כָּלֵל. וְכֵן דְּעַתִּי נוֹטָה כְּהַב"ח, שֶׁהָרִי אָמְרוּ בִירוּשָׁלַיִם (פָּרָק ב' דְּפָאָה הִלְכָה ד'), אִין לְמַדִּין הִלְכָה מִן הַהֲגָדוֹת וְלֹא מִן הַתּוֹסְפוֹת אֲלֵא מִן הַתְּלַמוּד. וְחֲז"ל דְּרָשוּ (רֵאשׁ הַשָּׁנָה ח' ע"א) עֵשֶׂר תַּעֲשֵׂר, בְּשָׁנֵי מַעֲשְׂרוֹת הַכְּתוּב מְדַבֵּר אֶחָד מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה וְאֶחָד מַעֲשֵׂר דָּגוּ, וְלִמְדוּ בְּזֶה שְׁגַם מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה אִין לְעֵשֶׂר מִשְׁנֵה לְחַבְרָתָהּ. וְלֹא אָמְרוּ עַל מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים וְכו'. וְאֵלוּ הֵיךְ דִּין מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים מִדְרָבָּנָן לֹא הָיוּ יִשְׂרָאֵל קְדוּשִׁים מְקֻלָּים בּוּ, עַד שֶׁרַק אֶחָד מַעֲשֵׂר וְשָׁנִים מִמִּשְׁפָּחָה נִזְהָרִים בּוּ.

וּבְאַמַּת כִּי גַם בְּשׁו"ת מִהֶר"ם מְרוֹטְנִבּוֹרָג (דְּפּוּס פְּרָאג סִימָן ע"ד) כְּתַב, שְׁאִין דִּין מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים מִן הַתּוֹרָה אֲלֵא מִנְהַג. וְכִבֵּר הָעִיר בְּזֶה בְּשׁו"ת תְּשׁוּבָה מֵאֲהָבָה חֲלֵק א' (סִימָן פ"ז). וְכֵן הָעֵלָה הַמְּשַׁנֵּת חֲכָמִים (הִלְכוֹת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה דִּף י"ז ע"א). וְכֵן כְּתַב בְּשׁו"ת יְהוּדָה יַעֲלָה אֲסָאד (חֲלֵק יֹרֵה דְעָה סִימָן ש"ד) ע"ש.

וְהַגָּאוֹן רַבִּי מֵאִיר פּוֹזְנֵר בְּסִפְרֵי בֵּית מֵאִיר יֹרֵה דְעָה (סִימָן שְׁלֹא סְעִיף קמ"ו) הִבִּיא מַה שֶׁהַשִּׁיג הַטּוֹרֵי זֶהָב עַל חֲמִיו הַב"ח מֵהַשְּׁלַחוֹן עָרוֹף (סִימָן רמ"ט) הַנ"ל, וְכַתְּבֵי דְלֹא קֶשֶׁה מִיַּדִּי, שְׁכּוֹנַת הַב"ח שְׁאִין עַל מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים דִּין מַעֲשֵׂר עֲנִי אֲפְלוּ מִדְרָבָּנּוּ, וְלָכֵן כְּתַב הַטּוֹר (וְכֵן פֶּסֶק הֶרֶמ"א בְּהַגָּה סִימָן רנ"א, ג) שְׁפָרְנַסְתָּ עֲצָמוֹ קוֹדְמַת לְכָל אָדָם, וְאֵינוֹ חִיָּב לְתַת צְדָקָה עַד שֶׁתִּהְיֶה לוֹ פְּרִנְסָתוֹ. וְאֵלוּ בְּמַעֲשֵׂר עֲנִי מְבַאֵר בְּטוֹר (י"ד סִימָן ש"א), שְׁאַפְלוּ עֲנִי שְׁבִיִּשְׂרָאֵל מוֹצִיאִים מִמֶּנּוּ בְּעַל כְּרָחוּ, וּמִשְׁמַע שְׁאַפְלוּ בְּמַעֲשֵׂר דְרָבָּנָן. אֲלֵא וְדָאִי שְׁמַעְשֵׂר כֶּסֶפִּים אֵינוֹ אֲלֵא הַדּוֹר מִצְוֹת צְדָקָה, כְּמוֹ הַדּוֹר בְּאַתְרוּג גְּדוּל (הַמוֹבָא בְּשִׁלְחוֹן עָרוֹף אֶרְח חִיִּים סִימָן תרנ"ו). וְלְעוֹלָם שְׁאִין בּוֹ שׁוּם חִיּוֹב אֲפְלוּ מִדְרָבָּנָן, זוֹלַת מִצְוֹת צְדָקָה. וְלָכֵן הַדִּין עִם הַב"ח. כֵּן נִרְאֶה בְּרוּר.

גַּם בְּשׁו"ת שְׁאִילַת יַעֲבִ"ץ (סוֹף סִימָן א') הִבִּיא דְבָרֵי מֵר אֲבִיו הַגָּאוֹן הַחֲכָם צְבִי שְׁתַּמָּה עַל

הטורי זהב בזה, וישב דברי הב"ח על דרך הנ"ל. והחרה החזיק אחריו מר בריה דרבנא בשאילת יעב"ץ (סימן ג') וכתב "בלי ספק שהו הו הדברים, כמסיני מסורים, וכדעת הב"ח".

ובשו"ת ישמח לבב (חלק יורה דעה סימן ל"א) כתב גם כן כאמור, והוסיף שהמנהג פשוט כדברי הב"ח, שהרי לא נהגו להפריש מעשר כספים זולת השרידים אשר ה' קורא, אחד מעיר ושנים ממשפחה, וגם אלה לא נהגו בו כדיו מעשר עני שהובא בטור, אלא ודאי שהעקר כדברי הב"ח. ואם הלכה רופפת בדיק פוק חזי מאי עמא דבר.

אמנם הגאון החיד"א בברכי יוסף יורה דעה (סימן רמ"ט סק"ג) כתב לדחות דברי הב"ח ממה שכתבו התוספות (תענית ט' ע"א) ועוד ראשונים, וכתב לפקפק על מה שהליצו החוות יאיר והשבות יעקב על הב"ח בזה, ודחה הוכחתם ממה שרב העולם מקלים בענין מעשר כספים, שנראה טעם הדבר שלא נהגו להזהר בזה, משום שאמרו חז"ל שהיו בניו ובנותיו נחשב לצדקה, ועל הרב יותר מחצי הוצאות האדם הם עם בניו ולמודם וטפולם, וכן עם קרוביו העניים. לכן לא דקדקו בזה הראשונים. ולבעלי אמנות ופועלים ששכר מלאכתם מצמצם, לא נאמרו שעורים הללו, כי בודאי שעם בניהם וקרוביהם הם מוציאים יותר ויותר ממעשר, וזאת לפנים בישאל לא נהגו בזה אלא סוחרים ועשירים שאננו וכו'. וכן כתב עוד בספרו יעיר און (מערכת מ' אות נ"ב). ע"ש.

וכן הרב באר יעקב יורה דעה (סימן של"א) כתב גם כן להשיג על הב"ח, שעל כל פנים יש מצוה וחיוב במעשר כספים מדרבנן. וכן כתב החתם סופר (חלק יורה דעה סימן רל"ב) בשם המהרי"ל.

[ומה שכתב החתם סופר שם דסבירא ליה למהרי"ל שחיוב הפרשת מעשר כספים הוא

ממש מדאורייתא, תמוה, ולפלא שלא ראה שהמהרי"ל עצמו בתשובה (סימן נ"ד) כתב להדיא דמעשר כספים הוי מדרבנן, וכן כתב תלמידו מהרא"י בספר לקט ישר (עמוד ל"ז) בשם מהרי"ל. ועוד עין בספר לקט ישר (עמוד ע"ו) שכתב; "ואין מנהג באוסטריה לתת מעשר מרבית או משאר רוחים, ורק אנשים מיוחדים שהם חסידים נותנים מעשר מיד כשקבלו רוח מכל דבר. ובתוספות תענית (ט' ע"א) מצאתי שיש להפריש מעשר מרבית ומפרקמטיא ומכל דבר שמרויח. וכן כתב בספר תשב"ץ. וכן מצאתי בספר חיי עולם א". וכן בשו"ת לבושי מרדכי תליתאה (חלק י"ד סימן מ"ח) תפס בזה על החתם סופר ע"ש. וכן העיר הגר"א ויס שליט"א בספר מנחת אשר].

וכן הסכים בשו"ת חתן סופר (סימן כ'), וסיים, שעל כל פנים מנהג ישראל הוא, ואדרבא הוא חמור יותר מאלו היתה תקנת חכמים, שהעושה על דעת מנהגי ישראל שאין בהם חיוב גמור מן הדיו הוי כגדר, וכופין לקימו משום דהוי כעין נדר דאורייתא.

ואולם יש להעיר שאין בזה משום נדר דאורייתא, אלא רק משום מה שאמרו בגדרים (טו, א) דברים המתרים ואחרים נהגו בהם אסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם, משום כל יחל דרבנן. וכן מבאר בהרא"ש (גדרים פ"א ע"ב) שאין אסור בזה אלא מדרבנן. וכן כתב המהר"ם מרוטנבורג בתשובה (סימן ע"ד), וזו לשונו: ואף על פי שאין מעות מעשר חובה מן התורה אלא מנהג, מכל מקום הא קיימא לו דברים המתרים ואחרים נהגו בהם אסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם, משום כל יחל דרבנן.

ועין בשאלת יעב"ץ חלק א' (סימן ו') בד"ה אלא, שכתב, שאם נהג לתת מעשר כספים אפלו פעם אחת, נעשה עליו כגדר, ואינו

א. הפונה לספר היראה לרבנו יונה, עין בהגהות שבמהדורת מ.

יכול להפקיעו. וחובה עליו להפריש מעשר מהרוח שלו מכאן ולהבא. וכמו ששינינו בשקלים (פרק א' משנה ג') כל קטן שהתחיל אביו לשקל על ידו שוב אינו פוסק.

ונראה שזהו כשהיה בדעתו לנהג כן לעולם, וכמו שכתב המרדכי פסחים (ריש פרק ד' סימן תר"ב). והובא בבית יוסף יורה דעה (סימן ר"ד). אבל בסתם צריך שינהג כן ג' פעמים. וכמו שכתב החתם סופר (חלק יורה דעה סימן רל"א) שמכיון שהנהיג עצמו ג' פעמים להפריש מעשר מרוח שלו ולתתו לעניים, שוב כל מה שיפריש שיהי לעניים, ואינו יכול לקנות ממנו גרות לבית הכנסת וכיוצא בזה.

פְּרִנְסַת בְּנָיו וּבְנוֹתָיו מִכֶּסֶפִּי מַעֲשֵׂר

ולאחר שברנו מהו מקור חיוב מעשר כספים, ראוי לשאל: הנהגים לתת מעשר כספים ממשכרתם ומרווחיהם מדי חדש בחדשו, האם יכולים לנכות מהמעשר דמי פרנסת בניהם ובנותיהם הגדולים הסמוכים על שלחנם?

הנה רבנו הגדול הרמב"ם (מתנות עניים י, טו) כתב בזו הלשון: הנותן מזונות לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חיב מן הדין במזונותיהם, כדי ללמד בניו תורה ולהנהיג בנותיו בדרך הישרה, הרי זה בכלל מצות צדקה, וצדקה גדולה היא, שהקרוב קרוב קודם. וכן פסק מרן בשלחן ערוך יורה דעה (סימן רנ"א סעיף ג'). ובגמרא (פתיבות נ' ע"א) עושה צדקה בכל עת זה הזן את בניו כשהם קטנים, והינו ביותר על שש, שמצד הדין פטור הוא מלזונם, ולכן צדקה תחשב לו. אבל פחותים מבני שש הוא חיב מן הדין לזונם, כמבאר בכתובות (ס"ה ע"ב). וכן כתבו בפרוש רש"י והר"ן שם. וכן מבאר בבית יוסף (סימן רנ"א).

והש"ך (סימן רמ"ט סק"ג) הביא להלכה דברי המהר"ם מרוטנבורג בתשובה (סימן ע"ד) שכתב ולפזר מעשורתיו לעניים לבניו הגדולים

שאינו חיב לטפל בהם מתר וכו', ומסיק הש"ך דמשמע שאפלו יש בידו יכלת לפרנס במקום אחר מתר, דזה הוי צדקה כדלקמן סימן רנא סעיף ג'. וכן מבאר בשו"ת התשב"ץ לרשב"ץ חלק ב' (סימן קל"א). וכן כתב הגאון בעל ה'חפץ חיים' זצ"ל בספר אהבת חסד (פרק י"ט אות א').

אמנם לעמתו כתב הט"ז (סימן רמ"ט סק"א) דאף על פי שאדם הזן בניו הקטנים, אמרינן בפרק נערה שנתפתתה דהוי בכלל עושי צדקה בכל עת, וכי סלקא דעתך שיוציא אדם מעשר שלו לזון בניו הקטנים? הרי דעתו דאסור ליתן עבור בניו מכספי מעשר.

גם בשו"ת באר שבע (סימן מ"א) נשאל אם מתר ללמד בניו תורה ממעות מעשר, והרב השואל רצה ללמד דין זה ממה שאמרו: עושה צדקה בכל עת, זה הזן בניו קטנים. ואם לזון אותם צדקה תחשב לו, כל שכן ללמדם תורה. והשיב הגאון המחבר, קל וחמר פריכא הוא, חדא דמעשר לחוד וצדקה לחוד, וכידוע שהם חלוקים בדברים רבים. ואפלו לפי מה שעלה על דעתו של הרב השואל שצדקה ומעשר הכל אחד, מכל מקום לא התר אלא לפרנסם ממעות מעשר, שמכיון שהם למעלה מגיל שש, שהוא פטור מן הדין לפרנסם, הנה ליה כדין צדקה ממש, אבל לשכר להם מלמד ממעות מעשר אין להתיר, שכיון שהוא חיב בלאו הכי חיוב גמור ללמד בניו תורה או לשכר להם מלמד ללמדם תורה, אינו רשאי לעשות כן ממעות מעשר. ונראה ממה שכתב בתחלת דבריו שצדקה לחוד ומעשר לחוד וכו', שסובר כהט"ז שאף לפרנס את בניו שהם למעלה מגיל שש אינו רשאי ממעות מעשר.

[ובעקר דינו של הבאר שבע, שאסר לשכר מלמד ללמד תורה לבניו, הנה בשו"ת משיב דברים (חלק יורה דעה סוף סימן קל"ז) כתב, שמצא בספר דרך משה שחבר בעל 'ספר הגן'

אולם מִרְוֵן הַחֵיד"א בְּבִרְכֵי יוֹסֵף (סימן רמ"ט ס"ק י"ח) כְּתַב, שְׁאֵף עַל פִּי שָׂרֵב הָעוֹלָם נוֹהֲגִים לְהַקְל בְּדִין מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים, מִפְּנֵי שְׂסוּמְכִים עַל דַּעַת מַהֲר"ם מְרוֹטְנִבּוּרְג, וַיֵּשׁ לָהֶם פְּנִים הַנְּרָאִים בְּהַלְכָה, וּכְמוֹ שֶׁכְּתַב הַגָּאוֹן רַבֵּי חַיִּים בֶּן עֶטֶר בְּרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַנִּל, מִכָּל מְקוֹם לֹא יָפָה הֵם עוֹשִׂים, אֵף שֶׁבְּאַמְדָּנָא נֹתְנִים הֵם לְהוֹצֵאוֹת בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם הַגְּדוֹלִים יוֹתֵר מִשְׁעוֹר מַעֲשֵׂר, כִּי עַל פִּי הַקְּבֵלָה צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר בְּדוֹקָא. וְעוֹד שֶׁמְבַאֵר בְּפוֹסְקִים שְׂדוֹקָא מְצוּהָ שְׁלֹא הֵיטָה יִכְלַת בְּיָדוֹ לְקַיְמָה בְּלַעְדֵי הַמַּעֲשֵׂר מִתֵּר לַעֲשׂוֹתָהּ מַמְעוֹת מַעֲשֵׂר, וְאֵלּוֹ לְפָרְנָס בְּנָיו וּבְנוֹתָיו הוּא מְכָרַח בְּזָה גַם בְּלַעְדֵי הַמַּעֲשֵׂר.

וְכַתֵּב עֲלָיו מִרְוֵן מוֹפֶת הַדּוֹר זֵיע"א שֶׁבְּמַחֲלָה מְכַבּוֹד תּוֹרָתוֹ וּקְדוּשָׁתוֹ - אֵין דְּבָרָיו מְכָרְחִים בְּזָה, שְׁאֵנּוּ אֵין לָנוּ אֵלָא דְּבָרֵי הַמַּהֲר"ם מְרוֹטְנִבּוּרְג שְׂסוּבֵר שְׁמַתֵּר לְזוּן וּלְפָרְנָס אֵת בְּנָיו וּבְנוֹתָיו שְׁגְדוֹלִים יוֹתֵר מִשֵּׁשׁ שָׁנִים, מַמְעוֹת מַעֲשֵׂר. וְכַהֲסַכְמַת הַשֵּׁר וְהַאֲחֵרוֹנִים הַנִּל. וּמִרְוֵן הַחֵיד"א עֲצָמוֹ (בְּסִימָן רמ"ט סו"ף סק"ג) כְּתַב, שֶׁהָרֵאשׁוֹנִים לֹא דְקָדְקוּ בְּמַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים, מִשׁוּם שֶׁאֲמָרוּ חַז"ל עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת זֶה הֵן בְּנָיו וּבְנוֹתָיו, וְהֵם הֵיוּ מוֹצִיאִים יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂר לְפָרְנָס בְּנָיו וְטַפּוֹלָם וְלַמּוֹדָם וְכו'.

וְאִפְלוּ הֵם סְמוּכִים עַל שְׁלַחְנוֹ, רְשָׁאֵי לְנִכּוֹת מִמְּזוֹנוֹתֵיהֶם וּפְרָנְסָתָם מַמְעוֹת הַמַּעֲשֵׂר. וְכְמוֹ שֶׁכְּתַב הַרְה"ג רַבֵּי יִצְחָק פְּלֶאָגִי בְּסִפְר יָפָה לְלֵב חֶלֶק ג' (סימן רמ"ט סק"י) בְּשֵׁם הַמְּגַן גְּבוּרִים (כְּתוּבוֹת נ' ע"א). וְכֵן מְבַאֵר בְּדְבָרֵי הַגָּאוֹן רַבֵּי יִצְחָק בְּלֶאָזֵר בְּשׁו"ת פְּרִי יִצְחָק חֶלֶק ב' (סימן כ"ז) שֶׁהֶעֱלָה לְהַלְכָה שְׁמַתֵּר לְפָרְנָס בְּנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁהֵם לְמַעַלָּה מְגִיל שֵׁשׁ שָׁנִים מַמְעוֹת מַעֲשֵׂר. וְשֵׁלֵא כְּהַט"ז שְׂדְבָרָיו תְּמוּהִים,

שֶׁכְּתַב, שֶׁיִּכּוֹל לְתַת מַמְעוֹת מַעֲשֵׂר עֲבוּר לַמּוֹד בְּנָיו שְׂאֵינָם סְמוּכִים עַל שְׁלַחְנוֹ, וְסִימָן: "וְרִשְׁמֵתִי כָּאֵן כִּי יֵשׁ לְסַמּוֹךְ עַל הַסִּפְר הַנִּל" שֶׁחֲבֵר גָּאוֹן קְדָמוֹנִי¹. וְכֵן מִשְׁמַע לְהַקְל מִדְּבָרֵי הַגָּר"ח בֶּן עֶטֶר בְּרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן שֶׁהוֹבֵא לְעִיל. וְכֵן נִרְאֶה בְּשׁו"ת דְּבָרֵי מְלִכִּיאֵל חֶלֶק ה' (סימן קט"ו). וְעַיִן בְּשׁו"ת טוֹב טַעַם וְדַעַת תְּלִיתָאָה (חֶלֶק ב' סִימָן צ"ו) שְׂאוּסֵר. וְכֵן כְּתַב בְּס' אֶהְבֵּת חֶסֶד (פְּרָק י"ט אוֹת ב'). וְהַמְקַל יֵשׁ לוֹ עַל מַה שֶׁיִּסְמָךְ. וְכַמְבַּאֵר בְּשׁו"ת פְּרִי יִצְחָק ח"ב (סי' כ"ז). וְכֵן מְבַאֵר בְּסִפְר לְקוּט יִשְׂר (חִירו"ד עַמּוּד ע"ו). וּמִכָּל שְׁכֵן שְׂאֵפְשֵׁר לְתַת מַמְעֵשֶׁר כֶּסֶפִּים לְהַחֲזִיק בְּנָיו בְּיִשׁוּבוֹת. וְע' בְּשׁו"ת מְשִׁיב דְּבָרִים הַנִּל. וּבְשׁו"ת קִנְיֵן תּוֹרָה ח"א (סימן ק"ב). וּבְשׁו"ת בֵּית אָבִי (סימן צ"ט).

אוֹלָם הַגָּאוֹן רַבֵּי שְׁלֵמָה לְנִיאָדוֹ בְּשׁו"ת בֵּית דִּינּוֹ שֶׁל שְׁלֵמָה (חֶלֶק יוֹרָה דְּעַה סִימָן א', דָּף נ' ע"א) כְּתַב לְהַעִיר עַל דְּבָרֵי הַט"ז וְהַבָּאֵר שְׁבַע, מִתְּשׁוּבַת מַהֲר"ם מְרוֹטְנִבּוּרְג הַנִּל, וְשִׁדְעַת מַהֲר"ם מְכַרְעַת שֶׁהוּא אֶחָד הַמִּיְחָד מִרְבוֹתֵינוּ הָרֵאשׁוֹנִים, וְאֵלּוֹ רָאוּ דְבָרָיו הַט"ז וְהַבָּאֵר שְׁבַע לֹא הֵיוּ חוֹלְקִים עֲלָיו.

גַּם הַגָּאוֹן רַבֵּי חַיִּים בֶּן עֶטֶר בְּסִפְר רֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן (סימן רמ"ט, דָּף ק"ג ע"ד), כְּתַב, שְׂדְבָרֵי הַט"ז תְּמוּהִים בְּיוֹתֵר, שֶׁהָרֵי פְרוּשׁ הַגְּמָרָא (כְּתוּבוֹת נ' ע"א) עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת זֶה הֵן אֵת בְּנָיו הַקְּטָנִים. הֵינּוּ שֶׁהֵם יוֹתֵר עַל שֵׁשׁ שָׁנִים, שְׁמֵן הַדִּין הוּא פְּטוֹר מִמְּזוֹנוֹתֵיהֶם. וְכֵן פָּרְשׁוּ רִשְׁ"י וְהַר"ן שֵׁם. וְהוֹבֵאוּ בְּבֵית יוֹסֵף (סימן רנ"א). וְלִכֵּן כִּשְׁהוּא זָנָם וּמִפְּרָנְסָם צְדָקָה תַּחֲשֵׁב לוֹ, וּמַעַתָּה הַדְּבָר פְּשׁוּט שְׁמַתֵּר לוֹ לְהוֹצִיא הַמַּעֲשֵׂר מִהַרְוֹחַ שְׁלוֹ לְצָרֶךְ בְּנָיו הֵיטְרִים עַל שֵׁשׁ שָׁנִים, לְפָרְנָסָם וּלְלַמְדָּם תּוֹרָה. וְכְמוֹ שֶׁפָּסַק מְרוֹ בְּשִׁלְחוֹ עֶרוּךְ (סימן רנ"א סעיף ג'), שֶׁהָרֵי זֶה נֶחֱשֵׁב מִמֶּשׁ לְצְדָקָה.

ב. יֵשׁ לְצִיּוֹן שְׂאֵכוֹ 'סִפְר הַגּוֹן' נִכְתַּב עַל יְדֵי רַבְּנוֹ יִצְחָק ב"ר אֱלִיעֶזֶר, מְרַבְּנֵי אֲשַׁכְּנֵי הַקְּדָמוֹנִים בְּתוֹקוֹפַת הָרֵאשׁוֹנִים. אוֹלָם סִפְר 'דְּרָךְ מִשָּׁה' הַמְּסַנְּף אֱלִיו, נִתְּוֹסֵף עַל יְדֵי הַרְבּ הַמוּכָיִחַ מַה"ר מִשָּׁה כְּהֵנָא אב"ד גִּיבִיטֵשׁ וְתַלְמִיד מַהֲר"ד אוֹפְנֵהִים, בְּסִבִּיבוֹת שְׁנַת ת"נ.

מעֲשֵׂר. וְכֵן כָּתַב הַגָּאוֹן רַבֵּי גֵרְשׁוֹן לִיטְשׁ - רוֹזֵנְבוּיִם זַצ"ל בְּשׁו"ת מְשִׁיב דְּבָרִים (חֶלֶק יוֹרֵה דְעָה סִימָן קל"ז) בְּדַעַת הַט"ז. אֲלָא שְׂרָצָה לְדִיק מַדְבְּרֵי מֶרֶן הַמְּחַבֵּר (סִימָן רנ"א) שֶׁכָּתַב שֶׁהַנּוֹתָן לְבָנָיו הַגְּדוֹלִים שְׂאִינוֹ חֵיב בְּמַזְוֹנוּתֵיהֶם הֲרִי זֶה בְּכָלֵל צְדָקָה, נִרְאֶה שִׁישׁ חֲלוּק בְּזֶה בֵּין גְּדוֹלִים לְקִטְנִים. וְלִכִּי זֶה אֶפְשָׁר לְתַת לְבָנָיו הַגְּדוֹלִים גַּם מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר, וְשׁוֹב כָּתַב, שֶׁנִּרְאֶה שֶׁכִּיּוֹן שְׁכּוֹפִים אֶת הָאֵב לְזוֹן אֶת בְּנָיו הָעֲנִיִּים אֶפְלוּ הֵם גְּדוֹלִים הֵן כְּדָבָר שֶׁבְּחֻבָּה וְאִינוֹ בָּא מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר.

אֲמָנָם לַהֲלָכָה הָעֶקֶר כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַש"ךְ בְּשֵׁם מַהְר"ם, וְכִדְעַת הַגָּאוֹן רַבֵּי חַיִּים בֶּן עֶטֶר, וְהַגָּאוֹן רַבֵּי שְׁלֵמָה לִנְיָאָדוּ. וְכֵן הִשִּׁיב הַגָּאוֹן רַבֵּי יִצְחָק בְּלֶאזֶר בְּשׁו"ת פְּרִי יִצְחָק חֶלֶק ב' (סִימָן כ"ז) לְבַעַל הַמְּשִׁיב דְּבָרִים הַנ"ל, שְׂאִי שֶׁהַצְדָּק עִמּוֹ בְּמָה שִׁיחַס לַהַט"ז שְׂאִין הַבְּדֵל בֵּין גְּדוֹלִים לְקִטְנִים, שֶׁבְּכָל אֶפְסוֹר לְדַעַתוֹ לְזוֹנָם מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר, אֲבָל בְּאַמַּת שֶׁהָעֶקֶר בְּזֶה כְּדַבְּרֵי הַש"ךְ בְּשֵׁם מַהְר"ם, שֶׁדַּבְּרֵיהֶם בְּרוּרִים לַהֲלָכָה, שֶׁמִּתֵּר לְפָרְנָס בְּנָיו הִיתְרִים עַל שֵׁשׁ שָׁנִים מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר. וְשִׁפְתֵימִי יִשַׁק מְשִׁיב דְּבָרִים נְכוּחִים.

לְאוֹר הַנ"ל, הַשִּׁיג מֶרֶן מוֹפֵת הַדּוֹר זִיע"א עַל מָה שֶׁכָּתַב הָעֶרּוֹף הַשְּׁלַחָן (סִימָן רמ"ט סְעִיף ז') שְׂאִי עַל פִּי שְׂאֵמְרוּ חַז"ל עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּכָל עַת זֶה הֵזֵן בְּנָיו וּבְנֹתָיו כְּשֶׁהֵם קִטְנִים (מִן שֵׁשׁ וּמַעֲלָה), מִכָּל מְקוֹם אֵין זֶה נֶחֱשֵׁב בְּכָלֵל צְדָקָה, וְעַל צַד הַדָּרֵשׁ אֶמְרוּ כֵן, כְּלוֹמַר שֶׁגַם זֶה מִצְוָה, אֲבָל חֲלִילָה לְחַשֵּׁב דָּבָר זֶה בְּכָלֵל צְדָקָה, שְׂאֵם לֹא כֵן לְעוֹלָם לֹא יִגִיעַ לְעֲנִיִּים אֶפְלוּ פְרוּטָה אַחַת.

וְכָתַב דִּישׁ לַהֲתַפְּלֵא אֵיךְ הָעֲלִים עֵינֵינוּ מִדַּבְּרֵי הַרַמְב"ם (מַתְּנוֹת עֲנִיִּים י, טז), וְהַטּוֹר וְהַשְּׁלַחָן עֶרּוֹף ס' רנ"א הַנ"ל, שֶׁכָּתַבוּ בְּמַפְרָשׁ שֶׁזֶהוּ בְּכָלֵל צְדָקָה, וְגַם שֶׁצְדָקָה גְּדוֹלָה הִיא שֶׁהַקְּרוֹב קְרוֹב קוֹדֵם. וְכֵן פָּסַק הַרַמְב"ם (אִישׁוֹת יב, טו) שֶׁפְּרָנְסַת בְּנָיו הִיתְרִים מִבְּנֵי שֵׁשׁ, הֵינּוּ מִדִּין

וְנִסְתְּרִים מִדַּבְּרֵי הַמַּהְר"ם מְרוֹטְנִבּוֹרְג׃ שֶׁכָּתַב בְּפֶרוֹשׁ לַהֲתִיר. וְכֵן הִסְכַּמַת הַבֵּית יוֹסֵף וְהַשְּׁפָתִי כֹהֵן.

אֲמָנָם בְּשׁו"ת אַבְנֵי צְדָק (חֶלֶק יוֹרֵה דְעָה סִימָן קמ"ב) כָּתַב לִישֵׁב דְעַת הַש"ךְ עִם דְעַת הַט"ז, דְמָה שֶׁהִתִּיר הַש"ךְ לְתַת מְעוֹת מַעֲשֵׂר לְפָרְנְסַת בְּנָיו וּבְנֹתָיו הַגְּדוֹלִים, הֵינּוּ מִגִּיל שֵׁשׁ עָשָׂר שָׁנָה וּמַעֲלָה, שְׂאִינוֹ חֵיב בְּפָרְנְסַתָם כְּלָל, מָה שְׂאִין כֵּן כְּשֶׁהֵם לְמַעֲלָה מִגִּיל שֵׁשׁ שָׁנִים, כִּיּוֹן שֶׁהוּא זָנָם כְּתַקְנַת חֲכָמִים, וְאֵם לֹא רָצָה גּוֹעֲרִים בּוֹ וּמְכַלְמִים אוֹתוֹ וְכו', וְכִמוֹ שֶׁכָּתַב בְּשְׁלַחָן עֶרּוֹף אֲבֵן הָעֶזֶר (סִימָן ע"א סְעִיף א'), אִינוֹ רִשְׁאֵי לְתַת לָהֶם מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר, שֶׁזֶהוּ כְּפּוֹרֵעַ חוּבוֹ מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר, שֶׁהֲרִי הִטִּילוּ עָלָיו חֲכָמִים לְפָרְנְסָם עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ, וּבְזֶה מִיִּרְי הַט"ז שֶׁאָסַר לְפָרְנְסָם מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר. וּמִיָּהוּ מִמָּה שֶׁנִּשְׂאָר לוֹ עַדְף אַחַר הַמַּעֲשֵׂר (דְּלִיכָא בְּזֶה עֲנִין פְּרִיעַת חוֹב) וְנוֹתְנוֹ לְבָנָיו שֶׁהֵם לְמַעֲלָה מִגִּיל שֵׁשׁ, לְמַזְוֹנוּתֵיהֶם וּלְפָרְנְסַתָם, נֶחֱשֵׁב לְצְדָקָה, וְעַל זֶה אֶמְרוּ עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּכָל עַת זֶה הֵזֵן בְּנָיו וּבְנֹתָיו כְּשֶׁהֵם קִטְנִים. וְכָתַבוּ הַבֵּית יוֹסֵף וְהַש"ךְ בְּסִימָן רנ"א, שֶׁמִּיִּרְי שֶׁהֵם גְּדוֹלִים יוֹתֵר מִשֵּׁשׁ שָׁנִים. וְגַם צָרִיךְ לְהַקְדִּימָם עַל אַחֲרִים, שֶׁהַקְּרוֹב קְרוֹב קוֹדֵם. וּמִכָּל מְקוֹם אִינוֹ רִשְׁאֵי לְתַת לָהֶם מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר, שֶׁצְדָקָה לְחוּד וּמַעֲשֵׂר לְחוּד.

וְכָתַב מֶרֶן זִיע"א דָּאִין דְּבָרֵינוּ מְחֻוּרִים, שֶׁבּוֹדָא הֵתֵר הַש"ךְ לְפָרְנָס בְּנָיו הַגְּדוֹלִים שְׂאִינוֹ חֵיב בְּמַזְוֹנוּתֵיהֶם, הֵינּוּ בִּיּוֹתֵר מִגִּיל שֵׁשׁ שָׁנִים, וְכִמוֹ שֶׁצִּיֵּן בְּסוֹף דְּבָרֵינוּ לְסִימָן רנא סְעִיף ג', שֶׁנֶּחֱשֵׁב הַדָּבָר לְצְדָקָה, וְשֵׁם מְבֹאֵר בְּבֵית יוֹסֵף וּבַש"ךְ דְּמִיִּרְי בִּיתְרִים מִבְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים, וְהֵינּוּ מִשׁוּם שֶׁעַל כָּל פְּנִיִּים אִינוֹ חֵיב בְּמַזְוֹנוּתֵיהֶם. (וְכֵן כָּתַב בְּשׁו"ת פֶּאֶת שְׂדֵךְ סִימָן קי"ח).

וְגַם בְּדַעַת הַט"ז אִינוֹ נִרְאֶה לְחַלֵּק בֵּין לְמַעֲלָה מִגִּיל שֵׁשׁ, אוֹ לְמַעֲלָה מִגִּיל י"ג שָׁנָה, דְּבְכָל גּוֹנָא סְבִירָא לִיָּה שְׂאִינוֹ יְכוֹל לְפָרְנְסָם מִמְעוֹת

צְדָקָה. וְכֵן פָּסְקוּ הַטּוֹר וְהַשְּׁלַחַן עֲרוּךְ (אה"ע ע"א, א).

וְעִינֵי בְשׁו"ת מַהֲרִימֵי ט' חֶלֶק ב' (חֶלֶק יוֹרֵה דְעָה סִימָן כ"ח) שֶׁכְּתַב, שְׂאֵדָם בְּעַל מְלֹאכָה שֶׁמִּפְרִינֵם אֶת אֲשֶׁתוֹ וּבְנָיו מִעֵמֶל כְּפִיו, וְנֹדֵר לְעֵלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בּוֹדְאֵי שֶׁהַמְצוּה לְזוֹן אֶת בְּנָיו קוֹדֶמֶת לְמִצְוֹת עֲלִיתוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכִמּוֹ שְׂאֵמְרוּ בְּכַתּוּבוֹת (ג ע"א) עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת זֶה הֵזֵן בְּנָיו וּבְנוֹתָיו כְּשֶׁהֵם קֹטְנִים. וְאָמְרוּ עוֹד (כְּתוּבוֹת מ"ט ע"א) מִצְוָה לְזוֹן אֶת הַבְּנוֹת קָל וְחֹמֶר לְבָנִים דְּעֵסְקִי בְּאוֹרֵיתָא, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִצְוָה לְזוֹן אֶת הַבְּנִים קָל וְחֹמֶר לְבָנוֹת מִשּׁוּם זִילוּתָא וְכו'.

וְמָה שֶׁהוֹסִיף הָעֲרוּךְ הַשְּׁלַחַן שֵׁם, שֶׁהוּא הַדִּין לְמַגְדֵּל בְּנֵי בְנָיו וּבְנֵי בְנוֹתָיו וּמִפְרִינֵם, שְׂאֵינּוּ יָכוֹל לְפָרְנֵסם מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר, שֶׁבְנֵי בָנִים הָרִי הֵם כְּבָנִים. דְּבָרָיו תְּמוּהִים מְאֹד, וְהַפְרִיז עַל הַמִּדָּה בְּזֶה, שֶׁהָרִי בּוֹדְאֵי אֵינּוּ מְחִיב לְפָרְנֵסם כָּלֵל, רַק מִתּוֹרַת צְדָקָה וְתוֹ לֹא, וְאִם כֵּן לְמָה לֹא יוֹכֵל לְפָרְנֵסם מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר. גַּם נֶעְלַם מֵעֵינֵינוּ הַבְּדֻלַח מֵהַ שְׂכָתַב בְּשׁו"ת חוֹט הַשְּׂנִי (סִימָן ח') שֶׁבְנֵי בָנִים אֵינָם כְּבָנִים לְעֵינֵינוּ מִזּוֹנוֹת וּפְרִינֵסָה, וְכָל שְׂכֵן בְּנֵי בְנוֹת, וְרַק מִדִּין צְדָקָה צָרִיךְ לְפָרְנֵסם. וְהוּבָא בְּפִתְחֵי תְּשׁוּבָה אָבֹן הָעֶזֶר (סִימָן ע"א סק"א).

וְאוֹדוֹת מֵהַ שֶׁהוֹסִיף הָעֲרוּךְ הַשְּׁלַחַן (שֵׁם סֵעִיף ט') שְׂאֵף עַל פִּי שֶׁהַש"ךְ בְּשֵׁם מַהֲר"ם הַתִּיר לְפָרְנֵס בְּנָיו הַגְּדוֹלִים מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר, יֵשׁ לְהַתִּישֵׁב בְּזֶה, שְׂאִם נִתִּיר לְפָרְנֵסם מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר, הָרִי לֹא יִשְׂאֵר כְּלוּם לְעֵנִיִּים, וְאִין זֶה מִן הַמִּדָּה. כְּתַב מֶרֶן שֶׁבְּמַחֲלַת כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ אֵי אֶפְשָׁר לְחַלֵּק בְּהִלְכָה עַל הַמַּהֲר"ם וְהַש"ךְ, לְלֹא כָּל הוֹכְחָה וּרְאִיָּה לְהַפְּךָ מֵהַש"ס וְהַפּוֹסְקִים, רַק בְּסִבְרָא בְּעֵלְמָא.

סוֹף דְּבַר, סִימָן מֶרֶן זִיע"א: כָּל מֵהַ שְׂכָתַב הָעֲרוּךְ הַשְּׁלַחַן בְּזֶה לְהִלְכָה, כְּלָה מְקַשֶּׁה אַחַת. וּבְמִקּוֹם שֶׁעָמַד לֹא יֵשֵׁב. [וְעִינֵינוּ עוֹד בְּשׁו"ת צִיץ אֲלִיעֶזֶר חֶלֶק ט' (סִימָן א' פֶּרֶק ה'

אוֹת י"א) שֶׁדָּחָה דְּבָרֵי הָעֲרוּךְ הַשְּׁלַחַן כְּאִמּוֹר לְעִיל]. וְהָעֶקֶר לְהִלְכָה כְּדְּבָרֵי הַמַּהֲר"ם וְהַש"ךְ וְהַאֲחֻרוּנִים הַנ"ל לְהַתִּיר.

וְהִנֵּה הַגָּאוֹן רַבִּי מֹשֶׁה פִּינְיָשְׁטִיין זצ"ל בְּשׁו"ת אֲגָרוֹת מֹשֶׁה (חֶלֶק יוֹרֵה דְעָה סִימָן קמ"ג) הֶעֱלָה לְחֹדֶשׁ שְׁבַזְמָן הַזֶּה אֵינּוּ יָכוֹל לְפָרְנֵס בְּנָיו הַגְּדוֹלִים יוֹתֵר מִשֵּׁשׁ שָׁנִים מִמְעוֹת מַעֲשֵׂר, לְפִי מָה שֶׁכְּתַב הַר"ן (סוֹף פֶּרֶק ה' דְּכַתּוּבוֹת) שֶׁטַעַם חַיִּיב מְזוֹנוֹת הַבְּנִים הַקֹּטְנִים פְּחוֹת מִבְּנֵי שֵׁשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם נִגְרָרִים אַחֲרֵי הָאֵם, וְאֵי אֶפְשָׁר לָהּ לְהַעֲמִיד עֲצָמָה שְׂלֵא תְּזוֹן אוֹתָם, וּמִדִּין מְזוֹנוֹת הָאִשָּׁה נִגְעוּ בָּהּ. וְלָכֵן נִרְאֶה בְּרוּר שֶׁכָּפָאֲשֵׁר הָאֵם דְּרָה בְּיַחַד עִם בְּנֵיהָ בְּרִצּוֹן הָאֵב, אֵף עַל פִּי שֶׁהֵם יוֹתֵר מִגִּיל שֵׁשׁ, כָּל זְמַן שְׂאִין דְּרָךְ הָעוֹלָם שְׁבָנִים כְּאֵלָה יָלְכוּ לְהַרְוִיחַ וּלְפָרְנֵס עֲצָמָם, חֵיב הָאֵב לְזוֹן אוֹתָם מִדִּין מְזוֹנוֹת אֲשֶׁתוֹ, דְּלֹא גָרַע מִמָּה שְׂאֵמְרוּ בְּכַתּוּבוֹת (ס"ד ע"ב) שֶׁמְחִיב לְתַת לָהּ סְעָדָה אוֹ יוֹתֵר לְצָרָךְ אוֹרְחִים. וּמֵעַתָּה כִּינּוֹן שָׂרֵב בְּנֵי אָדָם בְּזַמְנָנוּ דְרָרִים יַחַד עִם הַבְּנִים וְהַבְּנוֹת, חֵיב הָאֵב לְזוֹנֵם וּלְפָרְנֵסם עַד שֶׁיִּהְיוּ כְּפִי הַדְרָךְ שֶׁהוֹלְכִים בְּעֲצָמָם לְהַרְוִיחַ מִיגִיעַ כֶּסֶף. וּמִמִּילָא אֵינּוּ יָכוֹל לְפָרַע חוּבוֹ מִמַּעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים. וְדִינוֹ שֶׁל הַש"ךְ שֶׁיָּךְ רַק כְּשֶׁהֵם גְּדוֹלִים כָּל כֶּף שֶׁהַדְרָךְ הוּא שֶׁיִּלְכוּ בְּעֲצָמָם לְהַרְוִיחַ לְפָרְנֵסָתָם.

וּבְאֵמֶת שֶׁכָּבֵר הָאָרִיכוֹ הַאֲחֻרוּנִים בְּזֶה עַל דְּבָרֵי הַר"ן, וְהַרְמ"א בְּדַרְכֵי מֹשֶׁה (סוֹף סִימָן ע"א) סְבִירָא לִיָּה שֶׁהַר"ן חוֹלֵק עַל הַרְא"ש וְהַרִיב"ש שֶׁחִיבּוֹ מְזוֹנוֹת לְבָנוֹ מִפְּנוּיָהּ [וְלִשְׁטִיתַת הַר"ן הָא לִיכָא חַיִּיב מְזוֹנוֹת לְאִמּוֹ, וְאֵף עַל פִּי כֵן חֵיב לְזוֹנוֹ, מוֹכַח דְּלֹא מִטַעַם חַיִּיב מְזוֹנוֹת אֲשֶׁתוֹ נִגְעוּ בָּהּ (אִמְנָם בַּאֲגַר"מ שֵׁם תַּרְצֵ דְּסְבִירָא לִיָּה לְהַר"ן דְּחֵיב בְּמְזוֹנוֹת מִשּׁוּם מְזִיק עֵין שֵׁם)]. גַּם הַכְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה בְּדִינָא דְּחֵיבֵי (דף פ"ב ע"ד, וְדף ק"ד ע"ב) כְּתַב לְהוֹכִיחַ מִדְּבָרֵי הַרְמ"ם (בְּפֶרֶק כ"א מֵהַלְכוֹת אִישׁוֹת), וְהַסְמ"ג שֵׁם, שֶׁחִיבּוֹ מְזוֹנוֹת לְבָן גְּרוּשָׁה דְּסְבִירָא לָהּ דְּלֹא כְּהַר"ן. וְהַגָּאוֹן רַבִּי יִצְחָק טָאִיב בְּעֲרֹךְ הַשְּׁלַחַן

שְׁלוֹמֵי עַדִּין בְּבֵית הַסֵּפֶר וְאֲמִנּוּת, עַד שֶׁיְהִי בְּגֵד חֵי נוֹשֵׂא אֶת עֲצָמוֹ וְלִמְצֵא טָרֶף לְנַפְשָׁם. וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה כָּתַב הָרֵב הַגָּאוֹן רַבִּי אֶלְעָזָר מֵאִיר פְּרִיִל בְּסֵפֶר הַמְּאוֹר (בַּתְּשׁוּ' ס' ל"א, עֲמוּד קכ"ה), שֶׁגַּם בְּמִדְיַנְתּוֹ שֵׁישׁ חֶק הַמְּמַשְׁלָה לְכֹף עַל הָאֵב לְזוֹן וּלְפָרְנֵס אֶת בְּנָיו עַד גֵּיל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, אֵין זֶה בְּגֵד מִסִּים שֶׁכָּתַב הַט"ז יו"ד (ס' רמ"ט) שֶׁאֵין לְנִכּוּתָם מִמַּעוֹת מַעֲשֵׂר, כִּיּוֹן שֶׁזֶהוּ חַיּוּב בֵּין הָאֵב לְבְּנָיו, וְלֹא לְגַבֵּי הַמְּדִינָה. וְלָכוּ כָּל שֶׁהַבְּנִים יִתְרִים עַל שֵׁשׁ, שֶׁאֵין חַיּוּב עַל הָאֵב מִדִּין תּוֹרָה לְזוֹנִים וּלְפָרְנֵס, אֲלֹא רַק מִתְקַנְתַּת חֲכָמִים, בּוֹדָאֵי שִׁיּוֹצֵא בְּזֶה יְדֵי חוֹבַת מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים. [אֲכֹן מֵה שֶׁכָּתַב שֶׁם בְּפִשְׁטוֹת שֶׁגַּם הַט"ז הַנ"ל מוֹדָה בְּפָרְנֵסֵת בְּנִים הִיִּתְרִים עַל שֵׁשׁ לְנִכּוּתָם מִמַּעוֹת מַעֲשֵׂר, וְרַק בְּקִטְנֵי הַפְּחוּתִים מִבְּנֵי שֵׁשׁ עֲלֵיו חַיּוּב וְשֶׁעֲבוּד הַגּוֹף לְזוֹנִים ס"ל לַהַט"ז שֶׁאֵין לְנִכּוּת פָּרְנֵסֵתָם מִמַּעוֹת מַעֲשֵׂר. זֶה אֵינוֹ, שֶׁהָרִי הַט"ז הַזֵּכִיר בְּדַבְּרֵיו מֵה שֶׁאֲמָרוּ חַז"ל עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת זֶה הֵן אֶת בְּנָיו כְּשֶׁהֵם קִטְנִים. וְזֶה נֶאֱמַר עַל הִיִּתְרִים מִבְּנֵי שֵׁשׁ וְכַנ"ל].

עוֹד כָּתַב מְרוֹן זִיע"א, דִּישׁ לְצַרֵּף לְסִנְיָף מֵה שֶׁכָּתַב מְרוֹן בְּשׁו"ת אֲבָקַת רוֹכֵל (סִימָן ג'), שֶׁחַיּוּב מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים הוּא לְאַחַר גְּבוּי הוֹצָאוֹתֵיו הַצְּרִיכוֹת לְבֵיתוֹ. וְהַכְּנֵסֶת הַגְּדוּלָה יוֹרָה דְּעָה (סִימָן רמ"ט אוֹת א') כָּתַב תְּשׁוּבָה זֹו כְּכַתְּבָה וְכַלְשׁוֹנָה בְּשֵׁם מַהֲר"ר מִתְּתִיָה טְרוֹיִשׁ, תְּלִמִּיד הַר"ן מִגְּדוּלֵי רַבְּנֵי צְרַפְתַּת בְּתַחֲלַת הָאֶלֶף הַשְּׁשִׁי.

וְאֲכֹן בְּשׁו"ת בֵּית דֵּינוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה (חֶלֶק יוֹרָה דְּעָה סִימָן א', דף "א ע"א) כָּתַב עַל דְּבָרֵי הַכְּנֵסֶת הַגְּדוּלָה, שֶׁאֵין נִרְאֶה כֵּן מִסְתַּיִמַת דְּבָרֵי הַפּוֹסְקִים, שֶׁאֵם כֵּן הָיָה לָהֶם לֹא מִלְּפָנֵי וְכֹו', וְגַם לֹא יְדוּעַ לָנוּ אִם הָרֵב מִתְּתִיָה הַנֶּזְכָּר בַּעַל תְּשׁוּבָה זֹו הוּא בַּר סַמְכָא, שֶׁלֹּא נִזְכָּר שְׁמוֹ בֵּין הַפּוֹסְקִים הַמְּפָרְסְמִים.^ג

אֲכֹן הַעֲזָר (סִימָן ע"א סק"א), כָּתַב בְּשֵׁם הַמַּהֲר"ם מְלוּבְלִין בְּתְשׁוּבָה (סִימָן ע"ט) שֶׁהַר"ן עֲצָמוֹ לֹא סָבִירָא לִיָּה הִכִּי לְקוֹשְׁטָא דְּמִלְתָּא. וְכֵן סִיִּים הַר"ן עֲצָמוֹ אֲבָל לֹא רָאִיתִי לְרֵאשׁוֹנִים שֶׁאֲמָרוּ כֹו', וְלָכוּן אִף הַרִיב"ש לֹא חֲשַׁשׁ לְדַבְּרֵיו, וְחַיִּב מְזוֹנוֹת הַבֵּן מִפְּנוּיָה, וְשֶׁכֵּן מוֹכַח מִדְּבָרֵי מַהֲר"ם מְרוֹטְנְבוּרְגַּ וְהָרֵא"ש וְהַטּוֹר. וְשֶׁכֵּן דַּעַת הַרִי"ף וְהַרְמַב"ם.

אֲתָה הִרְאִיתָ לְדַעַת כַּמָּה עַקוּלֵי וּפְשׁוּרֵי יֵשׁ בְּדַעַת הַר"ן הַנ"ל, וְאִיךְ אֶפְשֵׁר לְסַמְךָ עַל פְּלִפּוּל כְּזֶה לְחַיִּב הָאֵב בְּזָמַן הַזֶּה בְּמְזוֹנוֹת בְּנָיו הַגְּדוּלִים, וְלִהְיוֹצֵא מִמֶּנּוּ מָמוֹן עַל פִּי סָבְרָא זֹו. וְלָכוּן גַּם לְעַנְן מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים אֵין לְדוֹן עַל פִּי חֲדוּשׁ גְּדוּל כְּזֶה, דְּתַבַּר גְּזִיזִי, וְאֵין לָנוּ לְדוֹן אֲלֵא כְּדַבְּרֵי מַהֲר"ם מְרוֹטְנְבוּרְגַּ וְהַש"ף וְשֶׁאֵר אַחֲרוֹנִים שֶׁהִתִּירוּ לְפָרְנֵס מִמַּעוֹת מַעֲשֵׂר אֶת בְּנָיו וּבְנוֹתָיו הַגְּדוּלִים יִתֵּר עַל שֵׁשׁ שָׁנִים.

וְהוֹסִיף מְרוֹן זִיע"א: וְדַע שֶׁאִף עַל פִּי שֶׁהַרְבֵּנוֹת הִרְאִישִׁית לְאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל הַתְּקִינָה לְפִי צֶרֶף הַשְּׁעָה, שֶׁבְּזַמְנֵנוּ יֵשׁ לְחַיִּב אֶת הָאֵב בְּמְזוֹנוֹת בְּנָיו גַּם הִיִּתְרִים עַל שֵׁשׁ שָׁנִים, עַד גֵּיל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְכִמוֹ שֶׁהָאֵרִיךְ בְּתַקְוָה תְּקֵנָה זֹו הָרֵב הַגָּאוֹן רַבִּי עוֹבְדֵיָה הַדְּאִיָּה בְּשׁו"ת יִשְׁכִּיל עַבְדֵי חֶלֶק ד' (חֵא"ע ס' ט"ו), וְעַל פִּי תְּקֵנָה זֹו דְּנִים וּפּוֹסְקִים בְּבֵיתֵי הַדִּין הַרְבֵּנִים כְּאֵן, וְהַהוֹצָאָה לְפַעַל כּוֹפֶה אֶת הָאֵב לְבַצֵּעַ אֶת פֶּסֶק הַדִּין. מִכָּל מְקוֹם נִרְאֶה שֶׁיְכוֹל הָאֵב לְנִכּוּת דְּמֵי פָּרְנֵסֵת בְּנָיו וּבְנוֹתָיו הִיִּתְרִים עַל שֵׁשׁ שָׁנִים מִמַּעוֹת הַמַּעֲשֵׂר. לְפִי שֶׁלֹּא בָּאָה הַתְּקֵנָה הַנ"ל לְהַפְקִיעַ מִצְּנוֹת הַצְּדָקָה מֵהָאֲבוֹת הַמְּפָרְנֵסִים אֶת בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, אֲלֹא רַק לְכֹף עַל הַנּוֹהֲגִים בְּאַכְזָרִיוֹת עַל בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, וְנוֹטְשִׁים אוֹתָם בְּעִירָם וּבְחֶסֶר כָּל, לְהַכְרִיחֵם וּלְכַפֵּם לְזוֹן וּלְפָרְנֵס אֶת בְּנֵיהֶם

ג. אֲכֹן גַּם אִם הָרֵב בֵּית דֵּינוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה לֹא יְדָעוּ, וְדָאֵי נִזְכָּר שְׁמוֹ בְּסֵפֶרֵי הַפּוֹסְקִים הַמְּפָרְסְמִים, וְדִינוֹ אִם נִבְיָא אֶת אֲשֶׁר כָּתַב עֲלָיו הַרִיב"ש בְּתְשׁוּבָה (ס' רע"א):

"בְּהַרְחִיב ה' אֶת גְּבוּל פְּזוּרֵי הַגּוֹלָה, וְנָתַן לָהֶם בְּמַלְכוּת צְרַפְתַּת פְּלִיטָה, וְשֶׁאִרִית גְּמִלָּם: כְּרַחֲמֵי וְכַרֵּב חֶסְדֵּיו. וְלִהְיֹוֹת עִם רַב, שְׁלַח לְפָנֵיהֶם, אִישׁ הָאֱלֹהִים. חֶטֶר מִגְּזַע חֲכָמָה וְתוֹרָה, וְנִצַּר מִשְׁרָשֵׁי עֲנָוָה וּקְדוּשָׁה. אֲכֹן בְּחוֹ, פְּנַת יְקָרַת,

מִרְן בַּתְּשׁוּבָה הַנִּל, הַלְכָה לְמַעֲשֵׂה לְרַבִּים, לְעוֹדֵדִים וּלְזִכּוֹתֵם בְּמִצּוֹת מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים שֶׁהִיא מִצְוָה יְקָרָה וְחֲשׁוּבָה, וְגַם הֶעֱנִיִּים יִהְיוּ מִהַמַּעֲשֵׂר.

וְהִרְהִיג רַבִּי אֲבָרָהָם דּוֹד הוֹרְבִיץ בְּשׁו"ת קָנִין תוֹרָה (סִימָן ק"ב אוֹת ד') הֵבִיא בְּשֵׁם הַגָּאוֹן ר' יַעֲקֹב שׁוֹר, אֲב"ד קִיטוֹב, (מַחֲבֵר שׁו"ת דְּבָרֵי יַעֲקֹב וְעוֹד), שֶׁהֶעֱלָה בַּתְּשׁוּבָה שְׂאֵפְלוֹ לְהַמְחַמְרִים בְּמַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים, הִינּוּ רַק לְאַחַר שֶׁהוֹצִיא לְכָל צָרְכֵי בֵיתוֹ, וְנִשְׁאַר עֲדִין רוּחַ, אֲזִי יִתֵּן מַעֲשֵׂר מִהַרוּחַ, וְכָתַב עַל זֶה שְׂמָצָא שְׁכֵן מִבְּאֵר בְּכַנְסֵת הַגְּדוּלָה יוֹרָה דְּעָה (סִימָן רמ"ט). וְלֹא זָכַר שֶׁר מִהַפּוֹסְקִים הַנִּל.

גַּם בְּשׁו"ת מַהֲר"י שְׁטִי"ף (סִימָן נ"ו) פִּלְפֵּל גַּם כֵּן אִם הַמַּעֲשֵׂר הוּא אַחַר נְכוּי הוֹצָאוֹת בֵּיתוֹ, וְצִדָּד שֶׁמָּה שְׂצָרִיף לְמַזּוֹנוֹת הָאָדָם הוּא קוֹדֵם לְכָל, וְכִמוֹ שֶׁכָּתַב הַרְמ"א בְּהַגָּה (סִימָן רנ"א סֵעִיף ג') לְעֵנֶן צְדָקָה, שְׂאִין אָדָם מַחֲבִיב לְתַת צְדָקָה עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ כְּדֵי פְרִנְסָתוֹ, מִלְבָּד שְׁלִישִׁית הַשְּׁקָל שְׂצָרִיף לְתַת בְּכָל שָׁנָה. וְהוּא הִדִּין לְכָאוּ.

וְהַגָּאוֹן רַבִּי רַפְּאֵל אֲנָקְאוֹא בְּשׁו"ת תּוֹעֲפוֹת רָאם (סִימָן צ"א) פָּסַק, דִּנְקֻטִּינּוּ לְהַלְכָה שֵׁישׁ לְנִכּוֹת תַּחֲלָה הוֹצָאוֹת הַבֵּית וּמִמָּה שֶׁנִּשְׁאַר יֵשׁ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים. וְזוֹ הִיא דְרָף יִשְׂרָה, וְדֹלָא כְּהַחִיד"א ז"ל. וְהוּבָא בַּקְצָרָה בְּשׁו"ת יִשְׁמַח לֵבָב (חֶלֶק יוֹרָה דְּעָה סִימָן ל"א, דף מ"ו ע"ד), וְהִרְבַּ הַמַּחֲבֵר כָּתַב לְחֶלֶק עַל דְּבָרָיו, וְהִסְכִּים לְדְבָרֵי הַחִיד"א הַנִּל ע"ש.

וּמִרְן הַחִיד"א בְּבִרְכֵי יוֹסֵף (סִימָן רמ"ט סק"ה) הֵבִיא דְבָרֵי הַכְּנֶסֶת הַגְּדוּלָה בְּשֵׁם מַהֲר"ר מִתְתִּיָה טְרוֹיִשׁ הַנִּל, וְכָתַב, וּבַתְּשׁוּבוֹת מִרְן כְּתִיבַת יָד שְׂבִידֵי מִצְאָתֵי תְשׁוּבָה זו, כְּכֹל הַלְשׁוֹן שֶׁהֵבִיא הַכְּנֶסֶת הַגְּדוּלָה הַנִּל, וְחֲתוּם בְּסוֹף הַתְּשׁוּבָה מִרְן ז"ל, וְאַנְחֵנוּ לֹא נִדְעַ קֶשֶׁט דְּבָרֵי אֱמֶת אִם הִיא לְמִרְן ז"ל. וְאַחַר שֶׁכָּתַב לְדַקְדֵק בְּדְבָרֵי הַתְּשׁוּבָה הַנִּל, נִדְחַק מְאֹד בְּסוֹף דְּבָרָיו לְפָרֵשׁ דְּבָרֵי ה"ר מִתְתִּיָה בְּאֵפֶן שֶׁגַּם הוּא מוֹדֵה שְׂצָרִיף לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִכָּל הַרוּחַ, לֹא נְכוּי הוֹצָאוֹת בֵּיתוֹ. וְסִיִּם, שֶׁהוּא דַחֲק.

וּבְשׁו"ת אֲבִי צְדָק (חֶלֶק יוֹרָה דְּעָה סִימָן קמ"א) כָּתַב גַּם כֵּן לְפַקֵּק עַל דְּבָרֵי הַכְּנֶסֶת הַגְּדוּלָה הַנִּל (כְּעִין מַה שֶׁכָּתַב הַבִּרְכֵי יוֹסֵף) וְשֶׁהֶעֱקַר שְׂצָרִיף לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִכָּל הַרוּחַ לֹא נְכוּי הוֹצָאוֹת בֵּיתוֹ.

אוּלָּם הַגָּאוֹן רַבִּי כְּלָפוֹן מִשֶּׁה הַכֶּהֵן בְּשׁו"ת שׁוֹאֵל וְנִשְׂאֵל חֶלֶק ב' (סִימָן ק"ס) כָּתַב לְהַסְבִּיר טַעְמוֹ שֶׁל מִרְן בַּתְּשׁוּבָה שֶׁבְּאַבְקַת רוּכַל הַנִּל, וְדַחַה דְּבָרֵי הַבִּרְכֵי יוֹסֵף בְּזֶה, וְכָתַב, שֶׁמִּסְתַּמָּא כִּינּוּ שֶׁחֲתוּם מִרְן עַל הַתְּשׁוּבָה שֶׁבְּאַבְקַת רוּכַל, הִיא בּוֹדָאֵי לְמִרְן ז"ל. וְאַפְשָׁר שֶׁתְּשׁוּבוֹת מִרְן הַנִּל נִמְצְאוּ בֵּין תְּשׁוּבוֹתָיו שֶׁל ה"ר מִתְתִּיָה טְרוֹיִשׁ בְּלִי חֲתִימָה, וְחֲשַׁב הַכְּנֶסֶת הַגְּדוּלָה שֶׁהִיא לְה"ר מִתְתִּיָה. וְעַל כָּל פְּנִיִּים כִּינּוּ שֶׁעֲקַר דִּין מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים שְׁנוּי בְּמַחֲלֶקֶת, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׂאִינוּ אֶלָּא מְנַהֵג, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא מְדַרְבְּנּוּ, הָא קִימָא לֹן סַפְקָא דְרַבְּנֵן לְקָלָא. וּמִכָּל שְׁכֵן שְׂרָאוּי וְהִגּוֹן לְהוֹרוֹת כְּדַעַת

הוּא הָאֵבֶן הָרֵאשֶׁה: מַהֲר"ר מִתְתִּיָה נ"ע וְכו' אֲשֶׁר הִכִּין לְבָבוֹ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד בְּאֶרֶץ הַיָּם, חֶק וּמַשְׁפָּט. וְקָבַע שֵׁם יִשְׁיבוֹת, וְהַרְבִּיץ תוֹרָה בְּרַבִּים. וְהִרְבָּה גְּבוּלוֹ בְּתַלְמִידֵים. וְהֵבִיאִים לְפָנָיו גְּדִיִּים, נַעֲשׂוּ תִלְשִׁים: מְנַגְחִים לְמָה וְצִפּוֹנָה; דְּמִיִּתִּין דּוֹבֵי בְּקִרְנֵיהוּ. וְיִצְאוּ מִלְּפָנָיו הַרְבֵּה רַבָּנִים תּוֹפְשֵׁי יְשִׁיבָה. כִּי סִמַּךְ יְדוֹ, וְהֶאֱצִיל מֵהוֹדוֹ עֲלֵיהֶם. וְחִבְרִים מְקַשְׁבִּים, לְנִים בְּעִמְקָה שֶׁל הַלְכָה, אִין מִסְפֵּר. וּבְזִכּוֹת הַרְחֵמוֹ, וּבְזִכּוֹתָיו וּבְזִכּוֹת אֲבוֹתָיו שִׁסְיֵיהוּ, מִצָּא חוֹ בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ. וּבְאַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ, הָיוּ כָּל הַיְהוּדִים הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ, מִשְׁמֶרֶת אִתּוֹ. הָיָה לָהֶם חוּמָה, צְנָה וְסוֹחֲרָה. וְכָל קִהְלוֹת הַמַּלְכוּת הַהוּא, בְּרָאוּתָם טוֹב פְּעֻלוֹתָיו, וְיִשְׂרַע מַעֲשָׂיו, תוֹרָה וְגִדְלָה בְּמִקּוּם אֶחָד. וְכִי בְּגִלְלוֹ הָיָה לָהֶם שְׁלוֹם וְשִׁקֵּט בְּאֶרֶץ הַיָּם, קִבְּלוּהוּ עֲלֵיהֶם: לִשְׂרָ וְשׁוֹפֵט, רַב וְדִין, לְבַל יִמְרוּ אֶת דְּבָרוֹ. וְכָל הַיּוֹצֵא מִפִּיו, יַעֲשֵׂה בְּמַשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין אַחִיו, וְלַהוֹרוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם יִהְיוּ נְחֻתְכִין עַל פִּיו. וְגַם הַמֶּלֶךְ, שְׂמוֹ אֲדוֹן עֲלֵיהֶם, וּמוֹשֵׁל בְּכָל מַשְׁפָּטֵיהֶם. וְכָל יְמֵי חַיָּו, נִהַג רַבְּנוּתוֹ, מִמְּשַׁלְתּוֹ, וּנְשִׂאוֹתוֹ בְּרַמִּים, בְּמַלְכוּת הַהוּא. וְלֹא הָיָה נוֹדֵד כָּנֹף, וּפּוֹצֵה פֶה, וּמְצַפְצֵף. אַחַר כֵּן, גִּדַּל הַעֲנֵשׁ, וּבִעֲוֹן הַדּוֹר: נִתְבַּקֵּשׁ בְּיִשְׁבִּיבָה שֶׁל מַעֲלָה, מַהֲר"ר מִתְתִּיָה הַנּוֹזֵר, תִּהְיֶה נִפְשׁוֹ צְרוּרָה בְּצִרוּר הַחַיִּים.

וְעַיֵן עוֹד מֵאִסְפֵי 'שׁוֹרוֹן' כְּרָךְ ו' עַמ' עַא עוֹד בְּאַרְיִכוֹת עַל דְּמוּתוֹ.

ואחר כך מטה ידו ונתחרט על נדרו, נראה שיכול לחזור בו, כיון שהרוח עדין לא בא לעולם, ואין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם. וכן הובא להלכה בב"ח (יורה דעה סוף סימן רט"ז), ובש"ך (יורה דעה סימן ר"ד סק"ט).

וכן כתב בשו"ת ערוגות הבשם (חלק יורה דעה סימן ר"כ), שאף על פי שמעות מעשר שהפרישו סתם, צריך לחלקם לעניים, ואינו רשאי לעשות בהם מצוה אחרת, הואיל וזכו בהם עניים, כמו שכתב מהרי"ל, מכל מקום הרוח שיזדמן לו מכאן ולהבא יוכל להפריש ממנו מעשר על דעת לעשות בו צרכי מצוה כפי ראות עיניו, וכדברי הגאון באר הגולה. ואף על פי שהחתם סופר (חלק יורה דעה סימן רל"א) כתב להשיג על דברי הבאר הגולה, הנה לפי מה שכתבנו יש להצדיק את הצדיק מעקרא, וכדאי הוא רבנו באר הגולה לסמוך עליו, כשרוצה לעשות מצוה חשובה לשם שמים.

וכמו כן כתב בשו"ת לבושי מרדכי (חלק יורה דעה סימן קע"ט) לסמוך על דברי הש"ך יורה דעה (סימן ר"ד סק"ט), שהרוח שעדין לא בא, הוי בגדר דבר שלא בא לעולם, ויכול לחזור בו, ומכל שכן ממנהג כזה שאם מטה ידו יכול להתנות על הרוח שמכאן ולהבא. וסים, שמכל מקום על צד היותר טוב נכון שיעשה התרה על המנהג שנהג ולא אמר בפרוש בלי נדר. וכן כתב בשו"ת נטע שורק (חלק יורה דעה סימן צ"ד), שישאל על מה שנהג להפריש מעשר כספים בסתם, ולא אמר בלי נדר, ושוב יקבל עליו מחדש להפריש מעשר על מנת שיוכל לעשות בו כל מצוה שירצה, ואז מתר גם לדעת מהרי"ל.

ועין עוד בשו"ת הרשב"ץ חלק ב' (סימן קל"א) שנשאל במי שנדר בעת צרה להפריש מעשר מהרוח שלו, וכעת שענתו דחוקה ופרנסתו מצמצמת, ורוצה להשאל על נדרו, והשיב, שמתירים לו על ידי פתח וחרטה. (וכן הובא בבב"ב יוסף סימן רמ"ט סק"כ). וכן העלה הגאון

ובשו"ת ציץ אליעזר חלק י' (סימן ו') הביא מה שכתב החיד"א והבית דינו של שלמה, וכתב לדחות דבריהם, והביא שבשו"ת מהר"ם ברודא (סימן י"ד) כתב בפשיטות שחייב מעשר כספים אינו מטל אלא על הרוח שנשאר אחר כל הוצאות הבית, וגם אינו חייב לקמץ ולצמצם הוצאותיו בשביל המעשר שקבל עליו, ורשאי להתנהג בפרנסת ביתו באין מונע.

והרב המחבר הכריע שבהיות שרב הפוסקים סוברים שחייב מעשר הוא רק מנהג או מדרבנן, אפשר להקל בזה לתת מעשר מהרוח שנשאר אחר כל הוצאות הבית, מבלי לצמצם בפרנסת ביתו. ואם כבר נהג לתת המעשר מכל הרוח, לפני נכוי ההוצאות, רשאי לעשות התרה, ויחזור לתת המעשר אחר נכוי הוצאות ביתו.

סוּמֵם הַהֲלָכָה

לסיום, העלה מרן זיע"א לאור כל האמור, שאף מי שנהג להפריש מעשר כספים מכל רוחיו, ולתת אותם לעניים ולישיבות קדושות, ולא נהג עד היום לנכות פרנסת בניו ובנותיו הגדולים, אם שענתו דחוקה מבחינה כלכלית, רשאי לנהג לנכות ממעות מעשר של הרוח או המשכרת שיבואו לו מכאן ולהבא, לצורך פרנסת בניו ובנותיו הגדולים יותר על שש שנים, שמכיון שהרוח הזה עדין לא בא, הרי זה כמקדיש דבר שלא בא לעולם שאינו קדוש, וכמו שפסק הרמב"ם (ערכו ו, כו). ועין עוד בתוספות בבא קמא (דף ל"ו סע"ב). ובמרדכי (שם סימן מ"ד). ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ברלין תרנ"א, סימן צ"ט, עמוד קצ"ד). ובספר מחנה אפרים (הלכות צדקה סימן ב').

וכיוצא בזה כתב הדרישה (יורה דעה סימן רט"ו אות א') בשם תשובת רבנו מנחם ב"ר פינחס מעיל - צדק, וזה תכן דבריו: הנודר לתת מעשר מהרוח של ממונו, וכן נהג ימים רבים,

רבי יוסף חיים בשו"ת רב פעלים חלק א' (חלק יורה דעה סימן מ"ה).

ראשית כל מצין שמצינו ג' שיטות בש"ש חיוב מעשר כספים:

מסקנא דדינא

הנוהג להפריש מעות מעשר ממשכרתו, ומכל רוחיו, ושאי לנכות מדמי המעשר, דמי פרנסת וכלכלת בניו ובנותיו הגדולים היתרים על גיל שש שנים, ואכלו הם סמוכים על שלחנו. וכן ושאי לסייע ממעות מעשר בהוצאות נשואי בניו ובנותיו, כגון לצרף דירה ורהיטים וכיוצא בזה, כדי שיוכלו לבנות את ביתם. וכל שכן כשבניו ממשיכים לעסק בתורה בכללים הרבים אשר נתברכנו בהם, וכן כשבנותיו נשאות לתלמידי חכמים השוקדים באהלה של תורה, שמצוה גדולה היא לפרנסם בכבוד, וצדקה גדולה היא והקרוב קרוב קודם. (וראה באור זרוע הלכות צדקה סימן כ"ב, כ"ג, כ"ד). ומה טוב ומה נעים שהרוצה להפריש מעשר מכל רוחיו, וממשכרתו, יתנה מראש במפרש לפני שייבוא לו הרוח או המשכרת, שיוכל לעשות במעות המעשר כל מצוה שירצה כפי ראות עיניו. ואם לא התנה כן בפרוש, יעשה התרה בפני שלשה על שלא אמר שהוא מפריש המעשר בלי נדר, ואחר שיתירו לו, יתנה התנאי הנ"ל. ואם שענתו דחוקה מבחינה כלכלית, ואין ידו משגת לנהג מעשר כספים מכל משכרתו או רוחיו, יתנה מראש שיתן המעשר רק לאחר נכוי הוצאות ביתו. אבל מי שחננו ה' בעשר, וידו משגת, יאחז צדיק דרכו לתת כל המעשר לעניים ולאביונים ולעמלי תורה ולשיבות הקדושות. ועץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר.

א. מקור מן התורה, כמבאר בדברי תוספות (תענית ט' ע"א): "הכי איתא בספרי, עשר תעשר את כל תבואת זרעך, אין לי אלא תבואה, פרקמטיא וכל שאר רוחים מנין? תלמוד לומר 'את כל'". משמע דאיכא חיוב מן התורה להפריש מעשר כספים, דילפינו לה מקרא. וכן משמע במרדכי (בבא קמא סימן קצ"ב וב"ב סימן תרנ"ט) דכתב שחיוב מעשר כספים שוה לחיוב מעשר דגן, וכן בתשובת התשב"ץ (ח"א אות קמ"ד) הביא את המבאר במדרש תנחומא (ראה יח): "עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר, עשר כדי שלא תתחסר, רמז למפרשי ימים להפריש אחד מן עשרה לעמלי תורה", ומשמע שחיובו מן התורה.

ב. יש מן הפוסקים שכתבו שכל חיובו אינו אלא מדרבנן, כן כתב בתשובת מהרי"ל (סי' נד) שאין חיובו מן התורה [ופלא על החת"ס שכתב בשו"ת יו"ד סי' רל"א בדעת המהרי"ל דחיב מן התורה, ואפשר שלא ראה דברי המהרי"ל כאן]. וכן כתבו הט"ז והש"ך (סי' של"א סק"ב) וכן כתב הנודע ביהודה (מהדור"ק יו"ד סי' ע"ג) שחיובו מדרבנן.

ג. רב הפוסקים נקטו כשיטת הב"ח שכתב בסימן של"א דהמעשר ממון שלנו אין בו לא מן התורה ולא מדרבנן, ואינו אלא מנהגא בעלמא. וכן נקטו לדינא בחוות יאיר (סי' רכ"ד) בשו"ת פני יהושע (או"ח סי' ב').

נמצא דג' שיטות בדבר מהו גדר החיוב להפריש מעשר כספים: האם מחיב מן התורה, או מדברי סופרים, או שאין בו חיוב כלל אלא הנהגה טובה.

והנה מציינו ג' מקורות מן הכתובים לדין מעשר כספים: א' מה שהביאו מדברי התוספות בתענית, 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך', א"תא 'כל' לרבות מעשר מרוחי

מקורות חיוב 'מעשר כספים'

והנה, הגר"א ויס שליט"א בספרו מנחת אשר (דברים סי' כב) עוסק גם כן בגדר חיוב מעשר כספים, ונביא את דבריו:

אֵלָא דְמַכְל מְקוּם סְבִירָא לְהוּ דְאִין הַבְּטָחָה
זוֹ אַמּוּרָה אֵלָא לְגַבֵּי מַעֲשֵׁר, בִּין מַעֲשֵׁר
כֶּסֶפִּים וּבִין מַעֲשֵׁר גְּדוּלֵי הָאָרֶץ, וְלֹא לְגַבֵּי
כָּל צְדָקָה.

אֲבָל הַטּוֹר בְּיו"ד ס' רמ"ז פְּתַב הַלְכָה זוֹ
ד'בְּחֻנוּנֵי נָא בְּזֹאת' לְגַבֵּי מִצּוֹת צְדָקָה
בְּכָל־לֹוֹתָהּ, וְכֵן פְּתַב בְּשׁו"ת הַרְדַּב"ז (ח"ג סִימָן
תמ"ה) דְּהַמַּעֲשֵׁר דְקָרָא 'עֵשֶׂר בְּשִׁבִיל
שְׁתַּתְעֵשֶׁר' הֵינּוּ צְדָקָה, וְכֵן נִרְאֶה בְּפִשְׁטוֹת
שֶׁהוּא דִין כְּלָלִי בְּצְדָקָה.

וְהַרְמ"א (רמז, ד) הֵבִיא בְּזֶה אֶת שְׁתֵּי הַדְּעוֹת,
דְּכַתֵּב גַּבֵּי צְדָקָה: "וְאִסּוּר לְנִסּוֹת הַקֶּבֶ"ה כִּי
אִם בְּדָבָר זֶה, שְׁנֹאמַר: וּבְחֻנוּנֵי נָא בְּזֹאת וּגו'
(מֵלֶאכִי ג, י). (טוֹר מְגַמְרָא פ"ק דְּתַעֲנִית). וְיֵשׁ אוֹמְרִים
דְּוִקָא בְּנִתְיִנַת מַעֲשֵׁר מִתֵּר לְנִסּוֹת הַקֶּבֶ"ה,
אֲבָל לֹא בְּשֹׂאֵר צְדָקָה (ב"י דְּכָר מִשְׁמַע מִש"ס
שם).

וּבְשִׂאֵילַת יַעֲב"ץ (ח"א סו"ף ס' ג) פְּתַב רְאִיָּה
לְשִׁיטַת הַשֵּׁל"ה מִדְּבַרֵי הַגְּמָרָא (שְׁבַת קִיט, א):
"בְּעֵא מִיָּנִיָּה רַבֵּי מַרְבִּי יִשְׁמַעֵאל בְּרַבֵּי יוֹסִי:
עֲשִׂירִים שְׁבָאָרְץ יִשְׂרָאֵל בְּמָה הֵן זֹכִינ' אָמַר
לוֹ: בְּשִׁבִיל שְׁמַעֲשִׂרִין, שְׁנֹאמַר 'עֵשֶׂר תַּעֲשֵׁר'
- עֵשֶׂר בְּשִׁבִיל שְׁתַּתְעֵשֶׁר. שְׁבַבְבֵּל בְּמָה הֵן
זֹכִינ' - אָמַר לוֹ: בְּשִׁבִיל שְׁמַכְבְּדִין אֶת
הַתּוֹרָה. וְשְׁבִשְׂאָר אֲרָצוֹת בְּמָה הֵן זֹכִינ' אָמַר
לוֹ: בְּשִׁבִיל שְׁמַכְבְּדִין אֶת הַשְּׁבַת". וְהִנֵּה
מִשְׂאֵלַת הַגְּמָרָא 'שְׁבַבְבֵּל בְּמָה הֵן זֹכִינ'?'
מִשְׁמַע דְּהַבִּינָה דְלִיכָא לְמִימַר 'מְפָנִי
שְׁמַעֲשִׂרִין', דְּבִשְׂאָר אֲרָצוֹת לִיכָא סְגָלָה
דְּמַעֲשֵׁר הַמְּבִיא לְיַדֵּי עֲשִׂירוֹת, שְׁמַעֲשֵׁר הָאָרֶץ
אֵינּוּ נוֹהֵג בְּחו"ל וּמַעֲשֵׁר כֶּסֶפִּים אֵין בּוֹ סְגָלָה
לְתַשְׁלוּם גְּמוּלָה, וְלָכֵן נִקְטִינּוּ הֵתֵם דְּבִשְׂכָר
שְׁמַכְבְּדִין אֶת הַשְּׁבַת זֹכִיִם וְלֹא בְּזָכוֹת
הַמַּעֲשֵׁר.

אֲמַנָם נִרְאֶה דְאִין כָּאן רְאִיָּה כְּלָל, דְּחַז"ל
יָדְעוּ שְׁבַפְעַל עֲשִׂירִים שְׁבַחו"ל לֹא דְקָדְקוּ
בְּמַעֲשֵׁר כֶּסֶפִּים, וְכָר אָמְרוּ לְהַדְיָא בְּבִיצָה (לב,
ב) עֲתִירִי בְּבַל יוֹרְדֵי גִיְהִנָם הֵן, וּבְרַש"י שָׁם:

מָמוּן. ב' אֵיתָא בְּדַעַת זְקֵנִים מִבְּעַלֵּי הַתּוֹסְפּוֹת
(פְּרֻשַׁת וַיֵּצֵא) עַל פְּסוּק 'וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֵשֶׂר
אֲעֲשֶׂרְנּוּ' - יַעֲקֹב תִּקְוֶן לְתַת מַעֲשֵׁר מִן הַמָּמוּן.
ג' אֵיתָא בִירוּשְׁלַמִּי (רִישׁ מַסְכַּת פָּאָה) שְׁלַמְדוּ
מְקָרָא (מִשְׁלֵי ג' ט') כְּבִד אֶת ה' מֵהוֹנֵךְ וּמֵרַאשִׁית
כָּל תְּבוּאָתְךָ, דְּמִקִּישׁ תְּבוּאָתְךָ לְהוֹנֵךְ לְחַיֵּב
מַעֲשֵׁר כֶּסֶפִּים.

וְלְכַאוּרָה נִרְאֶה, דְּאִם יִלְפִינּוּ לָהּ מִפְּסוּקֵי
הַתּוֹרָה הֵי חַיִּיב מִדְּאוּרֵיתָא, וְאִם יִלְפִינּוּ לָהּ
מְקָרָא דְמִשְׁלֵי אֵינּוּ אֵלָא דְבַרֵי סוֹפְרִים. אֵלָא
שְׂאִפְשֵׁר שְׁגָם הַסּוֹבְרִים שְׁחִיבּוּ רַק מִדְּרַבְּנָן,
מְכָל מְקוּם אִסְמְכוּהוּ אִקְרָא וְאֵין כָּאן דְּרָשִׁיה
גְּמוּרָה.

הַבְּטָחַת הָעֵשֶׂר

אֵיתָא גְּמָרָא (תַּעֲנִית ט, א): אֲשַׁכְחִיָּה רַבֵּי יוֹחָנָן
לְיִנוּקָא דְרִישׁ לְקִישׁ, אָמַר לֵיה: אֵימָא לִי
פְּסוּקִיד! - אָמַר לֵיה: עֵשֶׂר תַּעֲשֵׁר. אָמַר לֵיה:
וּמֵאֵי עֵשֶׂר תַּעֲשֵׁר? - אָמַר לֵיה: עֵשֶׂר בְּשִׁבִיל
שְׁתַּתְעֵשֶׁר. - אָמַר לֵיה: מִנָּא לָךְ? - אָמַר
לֵיה: זֵיל נְסִי. - אָמַר לֵיה: וּמִי שְׂרִי לְנִסּוּיָהּ
לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא? וְהַכְּתִיב 'לֹא תִנְסוּ אֶת
ה'! - אָמַר לֵיה: הַכִּי אָמַר רַבֵּי הוֹשַׁעֲיָא: חוּץ
מִזוֹ, שְׁנֹאמַר 'הֵבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׁר אֶל בֵּית
הָאוֹצֵר וְיִהִי טָרֶף בְּבֵיתִי וּבְחֻנוּנֵי נָא בְּזֹאת
אָמַר ה' צְבָאוֹת אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת
אֲרָבוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי
דִּי'.

וְנִתְבָּאָר שְׁמַתֵּר לְנִסּוֹת לְהַקְב"ה בְּמִצְוָה זוֹ,
וְנִחְלְקוּ הָאֲחֻרוּנִים כְּלַפֵּי מָה הַדְּבָרִים אַמּוּרִים?
הַפְּתַחֵי תְּשׁוּבָה (יו"ד ס' רמ"ז סק"ב) הֵבִיא מִסְפָּר
מִשְׁנַת חֲכָמִים (לְמַהר"י מִזְאֵמוּשְׁטֵט) שְׁכַתֵּב דְּשְׂרִי
לְנִסּוֹת דְּוִקָא בְּמַעֲשֵׁר דְּגָן, אֲבָל לֹא בְּמַעֲשֵׁר
כֶּסֶפִּים, וְכֵן פְּתַב בְּשֵׁל"ה. וְלַחֲלוּק זֶה אֵין
מְקוּר מִדְּבַרֵי הָרַאשׁוּנִים, וְלֹא עוֹד אֵלָא
שְׁבָאוֹר זְרוּע (ס' י"ג מֵהַלְכוֹת צְדָקָה), וְכֵן רַבְּנּוּ
יוֹנָה בְּסִפְר הִירְאֶה פִּרְשׁוּ דְרָשַׁת רַבֵּי יוֹחָנָן
גַּם עַל מַעֲשֵׁר כֶּסֶפִּים, דְּלֹא כְּהַפְּתַחֵי תְּשׁוּבָה,

הַפְּרִשֶׁת חֲמֵשׁ מִנְכָסֶיךָ לְקַיִם מִצְוֹת צְדָקָה בְּשִׁלְמוֹתָהּ, מִכָּל מְקוֹם יֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישׁ מֵעֵשֶׂר מִנְכָסֶיךָ כְּדֵי לְקַיִם מִצְוֹת מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים (שְׂאִינָה עֲנֵף מִמִּצְוֹת צְדָקָה, אֲלֵא דִין בְּפָנֶי עֲצָמוֹ).

וְלִכְאוּרָה יֵשׁ לְהוֹכִיחַ דְּחִיּוּב מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים אֵינוֹ מִכָּלל מִצְוֹת צְדָקָה אֲלֵא דִין בְּפָנֶי עֲצָמוֹ, מִמָּה שֶׁכָּתַב הַשֵּׁ"ךְ (ס"י רמ"ח סק"א) דְּמִי שֶׁפָּרְנָסְתוֹ דְּחוּקָה פְּטוֹר מִלְתַּת צְדָקָה בְּשֵׁעוֹר חֲמֵשׁ, וּמִכָּל מְקוֹם מְחִיב לְהַפְרִישׁ מֵעֵשֶׂר מִנְכָסֶיךָ, וְעַל כֵּן חֲרָף שְׂאִין חִיּוּבוֹ מִכָּלל מִצְוֹת צְדָקָה דִּנְרָאָה פְּשׁוּט דְּעֵנִי פְּטוֹר מִלְתַּת מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים אִם הוּא דִין מִדִּינֵי הַצְדָקָה. וּמִבְּאֵר לְפִי זֶה, דְּהַגְדֵּר חִיּוּב מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים קוֹבְעַת אִם עֵנִי מְחִיב בּוֹ אוֹ לֹא, דְּאִם הוּא מְחִיּוּבֵי הַצְדָקָה פְּטוֹר, אֲבָל אִם הוּא חִיּוּב מַעֲשֵׂר בְּפָנֶי עֲצָמוֹ וְדֵאִי שְׂחִיב בּוֹ.

וְעוֹד מִסְתַּבֵּר דְּאִם דִּין מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים הוּא מִן הַתּוֹרָה וְלִפְנֵינוּ לֵה מִקְרָא דְ'עֵשֶׂר תַּעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֵרַעךָ, עַל כֵּן חֲרָף דְּהוּא דִין בְּמַעֲשֵׂר כְּמִשְׁמַעוֹת הַפְּסוּק כִּלּוֹ דְּלֹא נֶאֱמַר בְּמִצְוֹת הַצְדָקָה.

וְלִדְבָרֵינוּ נִרְאָה דְּהִירוּשָׁלַיִם, סִבַּר דְּהוּא גָּדַר מְחִיּוּבֵי מַעֲשֵׂר, שֶׁהָרִי לְמַדּוֹ חִיּוּב מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים מִן הַפְּסוּק כִּבְדֵּ אֶת ה' מִהוֹנֵף וּמִרְאֵשִׁית כָּל תְּבוּאֹתָךְ, וּמִקִּישׁ זֶה לְזֶה. וְעַל כֵּן חֲרָף דְּדִין מַעֲשֵׂר יֵשׁ כָּאִן כְּמַעֲשֵׂר דְּגוֹן. מֵה שְׂאִין כּוֹן לְהַבְבִּילִי - אֲפָשֶׁר דִּילְפִינּוּ לֵה מִקְרָא הַנֶּאֱמָר בְּיַעֲקֹב אֲבִינוּ 'וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֵשֶׂר אֲעֲשֶׂרְנּוּ לָךְ', וְאֲפָשֶׁר שֶׁהוּא חִיּוּב מִמִּצְוֹת הַצְדָקָה. וְהִירוּשָׁלַיִם לְשִׁיטְתָהּ אֲזִיל, וְכִמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר לְעִיל.

לְמִי שֶׁפָּרְנָסְתוֹ דְּחוּקָה

לְהַלְכָה נִקְטוּ רַב גְּדוּלֵי הַדּוֹרוֹת עֵקֶר כְּשִׁיטַת הַב"ח, דְּאִין בּוֹ חִיּוּב לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים, אֲלֵא הַנְּהַגָּה טוֹבָה, אֲלֵא שְׂאִם נִהַג כּוֹן ג' פְּעֻמִּים - אֲפִלוּ לְשִׁיטַת הַב"ח, נִהַפֵּךְ לְהִיּוֹת חִיּוּב דְּאוֹרִיתָא מִחֲמַת דִּין נִדָּר,

שְׂאִינָם מִרְחֲמִין לַעֲשׂוֹת צְדָקָה, וְכֵן הִבִּיאוּ שֶׁם דְּגָמָא לְכָךְ "כִּי הָא דְּשַׁבְּתָאֵי בְּרִי מְרִינוּס אִיקְלַע לְבָבְל, בְּעָא מְנִייהוּ עֶסְקָא - וְלֹא יְהִיב לֵיהּ. מִזְוִי מִיזֵן - נְמִי לֹא זִינוּהוּ, אֲמַר: הֵנִי מַעֲרַב רַב קָא אֲתוּ וְכוּ", הָרִי שֶׁיִּדְעוּ חַז"ל שֶׁלֹּא נִתְּנוּ צְדָקָה כְּרָאוּי, וּפְשׁוּט דְּכֵן יֵשׁ לוֹמַר בְּשֵׁאֵר אֲרָצוֹת, דְּאִם בְּבָבֶל שְׁהִי מְכַבְּדִין אֶת הַתּוֹרָה לֹא דְקִדְקוּ בְּמִצְוֹת צְדָקָה - הוּא הַדִּין בְּשֵׁאֵר אֲרָצוֹת, וְעַל כֵּן חֲרָף דְּמִטְעַם אַחַר הִיּוּ זוֹכִין.

מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים - גְּדָרוֹ כְּ'מַעֲשֵׂר' אוֹ 'צְדָקָה'?

עוֹד יֵשׁ לַעֲנוֹ בְּסוּגֵיָא דְּמַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים, מֵה שְׂרֵשׁ חִיּוּבוֹ? הָאִם הוּא בְּגֵדֵר מִצְוֹת מַעֲשֵׂרוֹת וְכַמְשֻׁמְעוֹת הַלְשׁוֹן מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים, אוֹ שְׂמָא הוּא עֲנֵף מִמִּצְוֹת הַצְדָקָה, וְכִמוֹ שֶׁנִּתְּנוּ בּוֹ חַז"ל שֵׁעוֹר כְּמָה רְשָׁאֵי לְתַת בַּצְדָקָה דְּהַמְבַזֵּב אֵל יִבְזֵב יוֹתֵר מִחֲמֵשׁ, אֲפָשֶׁר שֶׁקִּבְעוּ בּוֹ שֵׁעוֹר גַּם כְּמָה מְחִיב לִיתָן מַעֲקָר הַדִּין, דְּהִינּוּ כְּדֵי עֵשׂוֹר מִנְכָסֶיךָ.

וְכַתֵּב הַגֵּר"א וַיִּס שְׁלִיט"א דְּאֲפָשֶׁר דְּנַחֲלָקוּ בְּזָה הַבְּבִילִי וְהִירוּשָׁלַיִם, דְּבַבְבִּילִי (פְּתוּבוֹת ג, א) נִשְׁנָה דִּין זֶה דְּהַמְבַזֵּב אֵל יִבְזֵב יוֹתֵר מִחֲמֵשׁ בְּלִשׁוֹן שְׁלִילָה, דְּהִינּוּ שֶׁלֹּא יִתֵּן יוֹתֵר מִחֲמֵשׁ, אֲבָל לֹא בְּהֶכְרַח שֶׁיֵּשׁ חִיּוּב לְתַת לְכָל הַפְּחוֹת חֲמֵשׁ. אֲךָ בִירוּשָׁלַיִם (פְּאָה פ"א מ"א) מִשְׁמַע שֶׁהַתְּקֵנָה הִיְתָה שֶׁעַל כָּל אָדָם לְהַפְרִישׁ חֲמֵשׁ, דְּאֲמַרִּינָן הַתָּם: בְּאוֹשָׁא הַתְּקִינוּ שֶׁיִּפְרִישׁ חֲמֵשׁ וְכִסִּי לְמִצְוָה, וְהוּא תְּקֵנָה לְחַמְרָא.

וּמַעֲתָה נִרְאָה, דְּלְהַבְבִּילִי מַעֲשֵׂר וְחֲמֵשׁ הֵם שְׁנֵי גְדָרִים בְּדִינֵי צְדָקָה, דְּחִיב מַעֲקָר הַדִּין לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִנְכָסֶיךָ, וְעוֹד נִתְחַדֵּשׁ שֶׁהַרוּצָה לְבַזֵּב - אֵל יִבְזֵב יוֹתֵר מִחֲמֵשׁ. אֲךָ לְדַעַת הִירוּשָׁלַיִם, לְכְאוּרָה שְׁנֵי הַשְּׁעוּרִים שֶׁנֶּאֱמָרוּ סוֹתְרִים זֶה לְזֶה, כִּיּוֹן שֶׁבְּשִׁנְיָהֶם נֶאֱמַר חִיּוּב כְּמָה לִיתָן. וְעַל כֵּן נִרְאָה דְּצָרִיךְ לְחַלֵּק, דְּאִכּוֹן הַגֵּדֵר שֶׁל חִיּוּב נְתִיבַת חֲמֵשׁ הוּא שֵׁעוֹר בְּדִין צְדָקָה, וְאִף מִי שֶׁלֹּא הַשְּׁלִים

אָבֵל הַדְרִיֶּשֶׁה שֶׁם הֵבִיא בְּשֵׁם תְּשׁוּבַת מַהֲרָ"מ דְּכָל מַצְוֵה שֶׁתְּבוֹא לִידוֹ מִתֵּר, כְּגוֹן לְהִיּוֹת בְּעַל בְּרִית אוֹ לְקִנּוּת סְפָרִים לְלַמֵּד בָּהֶם וּלְהַשְׁאִילָן לְאַחֲרִים וְכַדּוּמָה, וְהֵבִיאוּ דְבָרָיו הַט"ז וְהַש"ך (שם סק"ג), וְכֵן כָּתַב בְּשׁו"ת חֲתָם סוֹפֵר (יו"ד ס"י רל"א) אֲלֵא שֶׁתְּלֶה זֹאת בְּכּוֹנְתוֹ הָרֵאשׁוֹנִית, דְּדוֹקָא אִם הֵיְתָה דַעְתּוֹ מִתְחַלָּה לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֶסֶפִי מַעֲשֵׂר לְשָׂאֵר צָרְכֵי מַצְוֵה שְׂרִי, וְקַל וְחֹמֶר אִם אָמַר בְּפִיו שְׂרוּצָה לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אִם לְשָׂאֵר צָרְכֵי מַצְוֵה אִין פִּקְפוּק בַּדְּבָר.

וּמְכַל מְקוֹם פְּשוּט דְּאִין לְהַתִּיר לְהוֹצִיא כֶּסֶפִי מַעֲשֵׂר לְצָרְךָ קִנְיַת ד' מִיָּנִים בְּסִכּוֹת אוֹ מִצּוֹת לְפִסַּח וְכַדּוּמָה, אִם עַל פִּי שְׂצָרְכֵי מַצְוֵה הוּא, מְכַל מְקוֹם הָרִי אֵלֶּה צָרְכֵי עֲצָמוֹ, מֵה שְׂאִין כֵּן כְּשִׁמוּצִיא הַמְּמוֹן לְשָׂאֵר צָרְכֵי מַצְוֵה, כְּגוֹן לְקִנּוּת גְּרוֹת לְבֵית הַכְּנֻסָּת אוֹ עֲלֵיהָ לְתוֹרָה מְכֻסְפִי מַעֲשֵׂר, יֵשׁ מִי שֶׁמִּתִּיר כְּמִבְּאֵר שֶׁם בְּט"ז (סק"א) כִּיּוֹן שֶׁהַכֶּסֶף מֵיַעַד לְצָרְךָ בֵּית הַכְּנֻסָּת דְּהוּי צָרְכֵי רַבִּים וּפְשׁוּט דְּמַעֲשֵׂר כֶּסֶפִים צָרִיךְ לִיתֵן לְאַחֲרִים וְלֹא לְקִנּוּת לְעֲצָמוֹ צָרְכֵי מַצְוֵה. אִם צָרִיךְ עֵיּוֹן לְכַאוֹרָה מֵה שֶׁכָּתַב דְּמִתֵּר לְהִיּוֹת בְּעַל בְּרִית, דְּלְכַאוֹרָה הָרִי זֶה כְּאֵלוֹ קוֹנֵה לְעֲצָמוֹ דְּבַר מַצְוֵה, וְנִרְאֶה דְּמִיָּרִי כְּשֶׁאֲבִי הֵבֵן עֲנִי, וְקִמְשַׁמַּע לוֹ שֶׁאִם עַל פִּי שְׂנֵהֲנָה בְּכֹךְ שֶׁהוּא בְּעַל בְּרִית, מְכַל מְקוֹם מִתֵּר כְּמוֹ לְקִנּוּת לְעֲצָמוֹ עֲלֵיהָ לְתוֹרָה.

וְהִיּוֹצֵא מִדְּבָרֵינוּ דְּג' דְּרָגוֹת נֶאֱמָרוּ בְּהַלְכָה זוֹ: דְּכְשִׁמוּצִיא לְצָרְכֵי מַצְוֵה שֶׁל עֲצָמוֹ (כְּמוֹ לְקִנּוּת ד' מִיָּנִים וְכַדּוּמָה) - וְדַאי דְּאָסוּר. וְכְשִׁמוּצִיא מְמוֹן לְאַחֲרִים לְצָרְכֵי מַצְוֵה (כְּגוֹן סְפָרִים לְהַשְׁאִילָן לְאַחֲרִים) נִחְלָקוּ הָאַחֲרוֹנִים וְכִמוֹ שְׁנֵתְבָאֵר. וְרַק לְהוֹצִיא לְצָרְךָ עֲנִיִּים מִמֶּשׁ - לְכוּלֵי עֲלָמָא שְׂרִי.

וְהִנֵּה נִשְׁאֵל הַגַּר"א וַיֵּס שְׁלִיט"א לְגַבֵּי נְתִינַת כֶּסֶף מַעֲשֵׂר לְצָרְךָ הַחֲזָקָת שְׁעוּרֵי תוֹרָה לְנִשְׁיָם וְהַעֲלָה דְּנִרְאֶה דְּאִם עַל פִּי שְׁפִטוּרוֹת מִתְלַמּוּד תוֹרָה, מְכַל מְקוֹם פְּשוּט דְּנִחְשָׁב כְּצָרְכֵי מַצְוֵה,

דּוּמִיָּא דְּכָל מִי שְׁנוֹהֵג מְנַהֵג שֶׁל מַצְוֵה ג' פְּעָמִים, דְּאִם עַל פִּי שֶׁלֹּא קָבְלוּ עַל עֲצָמוֹ וְנַעֲשֶׂה נֶדֶר עַל יְדֵי זֶה וּבְעֵי הַתֵּרָה. כֵּן כָּתְבוּ הַחוּוֹת יָאִיר (ס"י רכ"ד) וּבְשׁו"ת חֲתָם סוֹפֵר (יו"ד סִימֹן רל"א), אֲלֵא שֶׁהַגְּרַש"ז אוֹיְרָבָךְ זצ"ל נִקְטָה בְּמִנְחַת שְׁלֵמָה (ח"א ס"י צ"א אוֹת כ') דְּיֵשׁ לְסַמֵּךְ לְגַבֵּי זֶה עַל הַתֵּרָת נְדָרִים שְׁעוּשִׁין בְּעָרֵב רֵאשׁ הַשְּׁנָה, אִם עַל פִּי שֵׁשׁ פְּקוּקִים עַל עֲצָם הַהַתֵּרָה שְׁעוּשִׁין אִם מוֹעִיל לְנֶדֶר גְּמוּר, מְכַל מְקוֹם בְּכַהֲאֵי גְּוֹנָא שֶׁלֹּא קָבְלוּ עַל עֲצָמוֹ בְּלִשׁוֹן נֶדֶר אֲלֵא נֶהֱג כֵּן ג' פְּעָמִים יֵשׁ לְסַמֵּךְ עַל הַתֵּרָה זוֹ. [וְעֵינֵינוּ לְעִיל בְּסוּף דְּבַר מְרוֹן הָרֵאשׁוֹל"צ זִיע"א, דְּדוֹן בְּזֶה מִצַּד דְּהוּי הַתְּחִיבוֹת בִּיחֹס לְמִמּוֹן שְׁעֵדִין לֹא בָּא לְעוֹלָם, וְלֹא נִתְפַּס בְּזֶה נֶדֶר, עֵינֵינוּ שֶׁם].

וַיֵּשׁ שֶׁכָּתְבוּ לְחִיב מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִים מִכַּח מְנַהֵג הַמְּקוֹם, אִם עַל פִּי שֶׁהוּא בְּעֲצָמוֹ לֹא נֶהֱגָה כֵּן. וְעֵינֵינוּ בְּפָרִי חֲדָשׁ ס"י תצ"ו שֶׁהָאֲרִיךְ בְּכָלֵלִי הַמְּנַהֵג. וּמְכַל מְקוֹם לְדִידוֹן נִרְאֶה דְּלֹא שִׁיךְ לְחִיבוֹ מִטַּעַם זֶה, כִּיּוֹן שֶׁאִין מְנַהֵג מְסַכֵּם בַּדְּבָר. וּמְכַל מְקוֹם נְקֻטֵינָן עֲקָר הַהֲלָכָה כְּשִׁיטַת הַב"ח דְּאִין בּוֹ חִיּוּב אֲלֵא מִדַּת חֲסִידוֹת וּמְנַהֵג רְאוּי.

לְכֵן נִרְאֶה דְּמִי שֶׁפְּרַנְסָתוֹ דְּחוּקָה מֵאֵד אִין צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִים, אִם עַל פִּי שְׁוֹדָאֵי מִמַּדַּת חֲסִידוֹת רְאוּי לִיתֵן, וְעוֹד שֶׁהַתֵּר לְנִסּוֹת לְהַקְב"ה בְּמַצְוֵה זוֹ לְדַעַת רַב פּוֹסְקִים כְּמִבְּאֵר, (וְאִם עַל פִּי שֵׁשׁ שֶׁכָּתְבוּ שֶׁלֹּא הִתֵּר אֲלֵא בְּמַעֲשֵׂר דְּגוֹן). וּמִשׁוּם כֵּן וְדַאי שְׂרָאוּי לְכָל אָדָם לְהַשְׁתַּדֵּל בְּמַצְוֵה חֲשׁוּבָה זוֹ.

יעוד כֶּסֶפִי הַמַּעֲשֵׂר

עוֹד נִחְלָקוּ הַפּוֹסְקִים אֵיזָה שְׁמוּשִׁים מִתֵּר לְעִשׂוֹת בְּכֶסֶפִי מַעֲשֵׂר? דְּהַרְמ"א כָּתַב בְּיו"ד רִישׁ סִימֹן רמ"ט: וְאִין לְעִשׂוֹת מִמַּעֲשֵׂר שְׁלוֹ דְּבַר מַצְוֵה כְּגוֹן גְּרוֹת לְבֵית הַכְּנֻסָּת אוֹ שְׂאֵר צָרְכֵי דְּבַר מַצְוֵה, רַק יִתְּנֵנוּ לְעֲנִיִּים.

אף לא יקפידו לחשב שיתן זה כנגד זה מממש, דהוי ליה כהערמה.

פסקי דינים

ונביא בזה מספר הלכות בקצרה, מתוך ספר 'צדקה ומשפט' (פרק ה) לגאון רבי יעקב ישעיה בלוי זצ"ל, דין ומורה צדק בעדה החרדית ירושלים.

א. מצות מעשר כספים, יש לתת בתחלה מעשר מן הקרו, ואחר כך מעשר מן הרוח (שו"ע רמט, א וש"ך שם).

ב. ממון שירש מאביו, אפלו היה אביו מעשר כל ימיו, צריך הבן לעשר (של"ה מס' מגלה ענין צדקה ומעשר). וכן נהגו לעשר הנדוניא, הן מה שהפלה מכתסת והן מה שאבי החתן נותן (ט"ז שם; שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' פו). ויש שנהגו שלא לעשר ערך הדירה וכלי תשמיש שנותנים לזוג (יוסף אפי; שו"ת יד הלוי ח"ב סי' מד).

ג. גם מקבל מתנה צריך לעשר (דרך אמונה מתנות עניים פ"ז ציון הלכה אות טז), וכן המוצא מציאה (שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' ו), אבל כשקבל הלואה אינו צריך לעשר (שם).

ד. כל מה שמרויח דרך עסק בסחורה חייב לעשר, וכן מה שמרויח במעותיו על ידי רבית מעכו"ם, או בדרך עסקא (ע"פ לשון ספרי, הובא בתוספות פענית ט, א). ויש להסתפק אם צריך לעשר הפרשי הצמדה.

ה. המפקיד בתכנית חסכון שמקבל גם רבית קבועה וגם הפרשי הצמדה, לכאורה נראה שצריך לעשר הקרן המשקע, ובסוף כל תקופה יחשב הרוח ויעשר. ומכל מקום נראה שבזמננו קשה לעשות חשבון מדויק, ועל כן מוטב שיפקיד קרן שאינו מעשר, וכל מה

כיון שמחייבות לדעת את ההלכות הנוגעות למצוות שמצוות בהן, וכן מצוות הן לעסק בעניני המדות, אמונה ויראת שמים, ולכן נראה דיש להתיר זאת, כיון שמנהג דידן כחתם סופר שמתר להשתמש בכספי מעשר אף לשאר צרכי מצוה, ולא רק לצרכי עניים בלבד.

נכוי מעשר ממלגת 'פולל'

ובדבר המנהג שנהגו בכמה כוללים שמתנין תשלום שכר הלומדים תמורת נכוי כספי המעשר ממלגתם, כתב דיש לפקפק בזה מכמה טעמים: א, אין ראוי לחייב לתת מכספו מעשר בכל גווי, שאינו אלא מנהג טוב, ואין בו חיוב לדעת הרבה פוסקים. ב, שמא עני הוא ופטור מהפרשת מעשר כספים מעקר הדין אליבא דכולי עלמא. ג, חוששני דיש בזה חשש גזל כיון שמסכים לדבר רק בעל כרחו, ומכל מקום לא הוי גזל גמור, כיון דקיימא לו (ב"ב דף מ"ט ע"ב) דתליוהו וזבין הוי זבינא (דכיון שמקבל תמורה גמר ומקני), ומסתבר דהוי כתליוהו וזבין ולא כתליוהו ויהיב, דתמורת מעשרותיו האברך מתקבל לכולל, וכיון שאמר רוצה אני מהני.

ומכל מקום ודאי שלא התר לכתחלה, ובפרט אם מצות מעשר כספים הוי מדין מעשר ולא צדקה, יש לומר דהוי כמסיע בבית הגרנות כדי לקבל ממנו את מעשרותיו, דהוי אסור גמור. ומכל מקום יכול לבקש מן האברך לתת את דמי המעשר שלו לטובת הכולל בו הוא לומד, ומן הראוי שיעשה כן מצד חובת הכרת הטוב.

והוסיף שהמליץ לאברכי הכולל שפרנסתם דחוקה, שיכולים הם ליתן מעשר זה לזה,

ד. אמנם צריך עיון, היכא דאנו יודעים בברור שהאברך מקפיד על מעשר כספים, אלא שעל ידי הקזוז כביכול 'מחייב' אותו ראש הכולל לנתב את מעשרותיו לטובת הכולל ולא למקומות אחרים (וזה כך ברב המקרים). דעקר הטעמים שהזכיר כאן לא שייכים בכהאי גוונא.

יב. יש אומרים שהנודר לעשר ועבר ולא עשר פטור מלשלם על העבר, כי אם ממדת חסידות כשהוא עשיר (שו"ת תשב"ץ ח"ב סי' קלא). ויש אומרים שגשאר עליו כחוב וחבי להשלים (קצוה"ח ריב סק"ו).

יג. המקבל מעות בעסקא, יתן כל הרוח המגיע לבעל המעות שהוא יפריש המעשר, ויתננו למי שיירצה (רמ"א רנו, ו).

מעשרות - סגולה לעשר

איתא בגמרא (שבת קיט, ב): "בעא מיניה רבי מרבי ישמעאל ברבי יוסי: עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין? אמר לו: בשביל שמעשרין, שנאמר 'עשר תעשר' - עשר בשביל שתתעשר". ובמדרש (תנחומא ראה יח). "עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר, עשר כדי שלא תתחסר, רמז למפרישי ימים להפריש אחד מן עשרה לעמלי תורה"

וכתב בפרוש רבנו יונה (אבות ג, יג). "מעשרות סג לעשר, שהרוצה להתעשר יתן מעשרות בעין יפה וכו' כי השם יתברך ויתעלה נאמן לשלם לו כל מה שיתן ולהכפיל את השכר, והוא אמת גם על פי הנסיון. וענין הצדקה הוא כמו המעשרות, ובהרבות צדקה יוסיף עשר על עשרו. ואל ימנע לב האדם מליתן מתנות גדולות לאביונים פן ימעט עשרו ולא יספיק, וידוע ידע כי זאת תהיה הסבה אליו לעשות עשר ומשפט".

בהגהות לצונאת 'יש נוחלין' (לבו השל"ה, דף כג, א): "... והוא דבר הנראה לעין, שבמקום שנהגו ונזהרין במעשרותיהן כראוי, נתעשרו הרבה ועשרם שמור בידם, ויש נוחלין ומנחילין אותם לבניהם אחריהן. ובמקום שאין נזהרין בזה, יורדין מנכסיהם ואבד העשר ההוא בענין רע, והוליד בן ואין בידו מאומה"

שיוציא מהתכנית יהא חייב במעשר בין מהקרון ובין מהרוחים והפרשי הצמדה.

ו. שכר מלאכה ומשכרת צריך לעשר, אבל העושה מלאכה לעצמו והשביחו נכסיו אינו צריך לעשר השבח (שו"ת מהרי"ל דיסקין ח"א סי' כד).

ז. הוצאות מזונותיו ומזונות בני ביתו אינו מנכה מסכום הרוח (כדעת ברכ"י רמט אות ה). אבל הוצאות שמוציא להשגת הרוח הסכמת הפוסקים שמנכה מסכום הרוח ומפריש מעשר מהגשאר לו אחר נכוי ההוצאות (שו"ת חוות יאיר סי' רכד), וכן מנכה המס שיש על הרוח (שו"ת אגר"מ י"ד קמג), והוצאות בטוח עסקו.

ח. היו לו שני עסקים, באחד הרויח ובשני הפסיד, או שהרויח תחלה ואחר כך הפסיד באותו עסק, מן הראוי שיקבע לו זמן קבוע שבו יעשה חשבון רוח והפסד של כל עסקו לתקופה זו, ומהרוח הנקי יפריש מעשר, ויכול לעשות כן אחת לשנה (שו"ת שער אפרים סי' פד; שו"ת חוות יאיר סי' רכד).

ט. יש אומרים שגם מעשר כספים יש להפריש בצמצום ולא באמד, ומן הראוי שיהא לו פנקס מיוחד לחשבון המעשר (שו"ת חוות יאיר שם).

י. הרגיל להפריש מעשר כספים, יכול להלוות לעני מעות על חשבון המעשר שיהיה לו, ולכשיגיע לו רוח יעכב המעשר אצלו בפרעון החוב (רמ"א רנו, ה). ואם מת העני או שנתעשר בינתים אינו יכול להפריש ולנכות (שם). ויש אומרים שאם מת העני ויורשו עניים, יכול לנכות אחרי שיקבל רשות מהיורשים (דגול מרבקה שם).

יא. יש אומרים שאפלו לא התנה בשעת הלוואה לעני שפריש ממעשרותיו, אלא הלוה לו סתם, יכול להפריש ולנכות אם מודיע לעני על כך (שו"ת נוב"י סי' קצט).

שִׁמְכִינן שְׁהַעֲשִׂירוֹת נִרְמְזָה בַּ"תַּעֲשֵׂר" הַשְּׁנִי
הָאָמּוֹר בְּכַתּוּב, שִׁמְמָנוּ נִלְמַד גַּם כֵּן עֲנִין
הַפְּרִשְׁת הַחֲמֵשׁ, דְּהִינּוּ הַמַּעֲשֵׂר הַנוֹסֵף עַל
הַמַּעֲשֵׂר הָרִאשׁוֹן - עַל כְּרַחֵךְ אִין מְקוֹר
לַעֲשִׂירוֹת אֵלֶּא בְּהַפְּרִשְׁת הַחֲמֵשׁ, מֵה שְׁאִין
כֵּן בַּמַּעֲשֵׂר אִין הַבְּטָחָה עַל עֲשִׂירוֹת אֵלֶּא
רַק שְׁלֵא יָבוֹא לִידֵי הַזֶּקֶל.

וְהִנֵּה הַגֵּר"א בְּאַגְרָתוֹ הַמְּפָרֶסֶמֶת, כּוֹתֵב
שְׁחוּבָה לְהַפְּרִישׁ לֹא פְּחוֹת מִחֲמֵשׁ, וְזוֹ לְשׁוֹנוֹ:
"לְמַעַן ה' שְׁתַּפְּרִישׁ אֶת הַחֲמֵשׁ כְּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ,
וְאֵל תּפָּחוֹת כְּאֲשֶׁר הִזְהַרְתִּיךָ, כִּי פְּחוֹת מִזֶּה
עוֹבְרִים כָּל רֶגַע עַל כְּמָה לְאוֹיֵן וְעֵשִׂין, וְשָׁקוּל
כְּאֵלוֹ הוּא כֶּפֶר בְּכָל הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה ח"ו.

וּמְסַפֵּר עַל הַגָּאוֹן רַבִּי אִיסֵר זְלַמֵּן מְלַצֵּר,
שֶׁהָיָה גִזְהָר מְאֹד בְּחֲמֵשׁ, וְהָיָה רוֹשֵׁם חוֹבוֹתָיו
בְּפִנְקֵס מִיָּחָד. גַּם בַּעַל הַחֲפֵץ חַיִּים בְּ"אַהֲבַת
חֶסֶד" (פָּרָק יט) כָּתֵב שֶׁהַמַּעֲשֵׂר זֶה מְדָה בִּינוּנִית,
אֲבָל מִי שְׂרוּצָה לְנַהֵג בְּעֵין יָפֵה, צָרִיךְ לְהַפְּרִישׁ
אֶחָד מִחֲמֵשֶׁה, וְדָרְשׁוּ בְּאַסְמַכְתָּא "וְכָל אֲשֶׁר
תִּתֵּן לִי עֵשֶׂר אֲעֲשֶׂרְנּוּ לָךְ", הִינּוּ שְׁתֵּי עֲשִׂירוֹת,
שְׁעוֹלָה חֲמֵשׁ.

וְהַעִיד בְּסֵפֶר 'אַרְחוֹת רַבְּנוּ' (ח"א ע"מ רצד): אָמַר
לִי הַגֵּר"ח קִנְיָבְסְקִי שְׁלִיט"א, בְּשֵׁם אָבִיו
הַסְטִיפֶלְעֵר זצ"ל, שֶׁמֶרֶן הַחֲזו"א זְצוּק"ל אָמַר
לוֹ מִנְהִיגוֹ לִיתֵן הַרְבֵּה יוֹתֵר מִחֲמֵשׁ לַצְדָקָה,
וְאוֹדוֹת הַנְּהַגְת אָבִיו בְּזֶה, אָמַר לִי שְׁבַעקָרוֹן
נָתַן מַעֲשֵׂר, אֲבָל לְמַעֲשֵׂה נָתַן הַרְבֵּה פְּעָמִים
חֲמֵשׁ וְאַפְלוּ יוֹתֵר.

עוֹד הִבִּיא מִשֵּׁם הַסְטִיפֶלְעֵר, שְׁמָה שְׁכָתוּב
בְּאַגְרָת הַגֵּר"א ז"ל שְׁחוּבָה לְהַפְּרִישׁ חֲמֵשׁ,
וּבְפְּחוֹת מִזֶּה עוֹבְרִים כָּל רֶגַע עַל כְּמָה לְאוֹיֵן
וְעֵשִׂין וְכו' כּוֹנֵת הַגֵּר"א ז"ל לְצַדִּיקִים בְּעַלֵּי
מִדְּרָגוֹת גְּדוּלִים.

וְשֵׁם (ע"מ ש"ב) מְסַפֵּר עַל אֲבָרָךְ בֶּן תּוֹרָה עֲנִי,
שֶׁהָרִוּיח סְכוּם כֶּסֶף מְסִים וְהַפְּרִישׁ מַעֲשֵׂר,
וְאַחַר כֵּן רָצָה לְהוֹסִיף עַד חֲמֵשׁ, וְשָׁאֵל אֶת
הַסְטִיפֶלְעֵר זְצוּק"ל, וְאָמַר לוֹ שְׁדִי בְּשִׁבְלִי

וְיָדוּעַ בְּשֵׁם הַגֵּר"א לְבָאָר דְּבָרֵי חַז"ל (תַּעֲנִית
ט, א): "מֵאֵי עֵשֶׂר תַּעֲשֵׂר? - עֵשֶׂר בְּשִׁבְלִי
שְׁתַּתַּעֲשֵׂר". וַיֵּשׁ לְהַקְשׁוֹת מִחַד אָמְרוּ חַז"ל
(סְפָרֵי דְבָרִים ק"ז): "מִזֵּיִן אִם נָתַתָּ פְּעָם אַחַת
תֵּן לוֹ אֶפְלוּ מֵאָה פְּעָמִים, תִּלְמוּד לּוֹמֵר 'נָתַן
תִּתֵּן'. וּמֵאִידֶךָ הָרִי אָמְרוּ חַז"ל (כְּתוּבוֹת ג, א)
"הַמְּבַבֵּז מְכַסְּפוֹ לַצְדָקָה אֵל יַבְבֵּז יוֹתֵר
מִחֲמֵשׁ", אִם כֵּן שֶׁהוּא אָסוּר לְתַת יוֹתֵר מִחֲמֵשׁ
מִנְכָּסִיו, אִיךָ שִׁיךְ מַעֲתָה נְתִינָה 'אֶפְלוּ מֵאָה
פְּעָמִים' בְּלֹא לַעֲבֹר אֶת הַגְּבוּל?

אֵלֶּא יָבוֹא הַכְּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וַיִּכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם:
אוֹמֶרֶת הַתּוֹרָה 'עֵשֶׂר בְּשִׁבְלִי שְׁתַּתַּעֲשֵׂר',
נִמְצָא אָדָם שְׁנוֹתוֹן צְדָקָה מְכַסְּפוֹ - יַתַּעֲשֵׂר
מִחֲדָשׁ, וְכִשְׁיִתֵּן מַעֲשֵׂר מִהַרְוּח הַחֲדָשׁ - הָרִי
יָשׁוּב וַיַּתַּעֲשֵׂר, וְחוֹזֵר חֲלִילָה. נִמְצָא מְקִיָּם
מִצְּוֹת צְדָקָה מֵאָה פְּעָמִים בְּלֹא שְׁיַבְבֵּז יוֹתֵר
מִחֲמֵשׁ...

עוֹד מְפָרֶסֶם בְּשֵׁם הַגֵּר"א, שֶׁבְּפָסוּק 'עֵשֶׂר
תַּעֲשֵׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֶרְעֶךָ, הַנְּגִינָה בְּתַבַּת
'תַּעֲשֵׂר' הִיא זָקָף קָטָן, וַיֵּשׁ לוֹמֵר דְּבָא לְרַמֵּז
מֵה דְאָמְרוּ בְּגִמְרָא 'עֵשֶׂר בְּשִׁבְלִי שְׁתַּתַּעֲשֵׂר',
לְכוּ בָּא הַטַּעַם זָקָף קָטָן, לְרַמֵּז עַל זְקִיפַת
הַמִּדְרָגָה מְקַטְנוֹת לְגִדְלוֹת.

הַפְּרִשְׁת חֲמֵשׁ

אָמַר הַגָּאוֹן רַבִּי חַיִּים מוּלוּז'יִן זצ"ל (כְּתָר
רֵאשׁ אוֹת ק"ג) בְּשֵׁם רַבּוֹ הַגֵּר"א זצ"ל, כָּל
הַמְּפָרִישׁ מַעֲשֵׂר מְבַטָּח בְּכֹף שְׁלֵא יָבוֹא לִידֵי
הַזֶּקֶל כָּלֵל, וְהַמְּפָרִישׁ חֲמֵשׁ מְבַטָּח שְׁיִתַּעֲשֵׂר.
נִמְצָא לְפִי דְבָרָיו שֶׁהַעֲשֵׂר לֹא שִׁיךְ בְּמִי
שֶׁמְפָרִישׁ מַעֲשֵׂר רַק בְּמִי שֶׁמְפָרִישׁ חֲמֵשׁ.

[וּבְכְּתָר רֵאשׁ' הַמְּבָאָר, כָּתֵב לְפָרֶשׁ מְקוֹר
דְּבָרֵי הַגֵּר"א, שֶׁהִנֵּה בְּגִמְרָא (כְּתוּבוֹת ג, א) לְמַדּוּ
עֲנִין חֲמֵשׁ (לַעֲנִין הַמְּבַבֵּז אֵל יַבְבֵּז יוֹתֵר מִחֲמֵשׁ)
מְקָרָא דִּיעֻקֵּב אָבִינוּ 'וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֵשֶׂר
אֲעֲשֶׂרְנּוּ לָךְ' - שְׁתֵּי עֲשִׂירוֹת שֶׁהוּא חֲמֵשׁ.
מִמִּילָא יֵשׁ לְדָרֵשׁ גַּם פְּסוּק דִּידוֹן 'עֵשֶׂר תַּעֲשֵׂר'
שְׁתֵּי עֲשִׂירוֹת שֶׁהוּא חֲמֵשׁ, וּמִחֲדָשׁ הַגֵּר"א

במתן צדקה כּף ממילא החטא של המבזבז אל יבזבז יותר מחמש גוּבַר וְהוּלָף... ושוב עלי לכפר עליו בצדקה נוספת, כּף הלכתי ונסתבכתי, ואיני יודע היאך לצאת מן הסבך...

ובספר 'טובך יביעו' שאל הגר"י זילברשטיין את חמיו הגר"ש אלישיב זצ"ל, האם אדם שלבו נדיב וחם לדברים שבקדשה רשאי לבזבז יותר מחמש?

ופסק לו חמיו זצ"ל שאפשר לתת יותר מחמש, ורק למי שהוא 'איש אמנה', שמאמין בה' יתברך ובוטח בו. וסמך לזה מרש"י, שכתב על דברי הגמרא (סוטה מח, ב): אנשי אמנה. אמר רבי יצחק: אלו בני אדם שהו מאמינין בהקב"ה - **לותר ממונם לנוי הדור מצוה ולצדקה ולהוצאת שבתות וימים טובים.** ולכאורה אם מדבר במפרישי חמש, אין כל כּף רבותא להגדירם מותרים ממונם, אלא ודאי מדבר במפרישים יותר מחמש, ואזי אם הם במדרגה של 'אנשי אמנה' - רשאים לכּף.

יהי רצון שגזקה להתחזק בדברים הללו, להיות מנותני צדקה וגומלי חסדים, שהנותן צדקה, אינו נותן משלו לאחרים - אלא גונז לעצמו, זוכה לו ולבניו אחריו, בגשמיות וברוחניות, בעולם הזה ובעולם הבא, משקיע את כספו במקום הנכון והטוב ביותר. ונזכה לביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן!

מעשר ושלל יתן חמש. האברך התעקש לתת חמש, אז אמר לו הגאון: תן לי את ההוספה עד החמש... הלה שמח מאד שהסטייפלער מסכים לקבל ממנו, ונתן לו בגנפּש חפצה. לאחר שהגאון זצוק"ל זכה במעות, החזירם לאברך ואמר לו: כּבר יצאת ידי חובת חמש...

אל יבזבו יותר מחמש

רבי אביש מפראנקפורט חלק את כל רכושו לצדקה, והוכיחוהו מקרבו: היתכן? הלא הדין הוא המבזבז אל יבזבז יותר מחמש?

אמנם כן - השיב להם - על פי הדין אסור לבזבז, ועברה היא, אבל בצדקה נאמר מרבה צדקה מרבה חיים, הצדקה היא סגלה לאריכות ימים, ואם כּף הרי שפקוח נפש כּאן, ובפקוח נפש כּידוע, מתר לעבר אפלו על עברה מדאורייתא ואפלו לחלל את השבת, מפל שכו מתר לעבר עברה מדרבנן...

אותה שאלה שאלו את רבי אליהו חיים מייזל, רבה של לודז, שהיה פזון גדול בצדקה: היתכן, רבי? הלא הדין הוא המבזבז אל יבזבז יותר מחמש?

הדבר כּף הוא - השיב - פעם אחת נכשלתי בחטא זה ובזבזתי יותר מחמש, וכדי לכפר על חטא חייב אדם לתת צדקה, כמו שנאמר 'וחטאך בצדקה פרק', וככל שאני מרבה

לה"ו בינ"ו עמ"י עש"ו

בשזורה טובה לאותבי התורה ולומדיה

בסיעתא דשמיא יצא לאור עולם סדרת הספרים

"אשיחה בהקיף"

על פרשיות השבוע באגדה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בהקיף באגדה ובהלכה

מהרב אורן נזרית שליט"א

הספרים מעוטרים בהסכמת גדולי הדור שליט"א
מלאים בהלכות בקניני תורה ובדרכים לעבודת ה' יתברך
משולבים בסיפורים על גדולי ישראל ודרך עבודתם

וכעת מבקשים לזכות את הציבור הקדוש
לסייע ולהיות שותף

להשלים את סדרת הספרים בהלכה לזיכוי הרבים
וזכות לימוד התורה וזיכוי הרבים תגן בעדכם
ניתן להקדיש פרשיות
לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב

א.ש. אשדוד 7627127-052

לקבלת גיליונות אלו חינם
יש לשלוח בקשה למייל:
toraoren@gmail.com

לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000